

СЯРГЕЙ ОУБАВЕЦ †

ТУТ

1.

Ты нарадзіўся тут, значыцца ты - тутэйшы, таму тут і жыві. Калі б ты нарадзіўся ў Афрыцы, дык штодня еў бы бананы, а калі б у Літве, - гаварыў бы па-літоўску, а калі б у Японіі, - даўно меў бы недарагі відзік альбо камп'ютар. Але ты нарадзіўся тут. І мне цяжка сказаць, што ты ясі, на якой мове гаворыш і колькі часу адкладаў грошы на сваю "Весну". Што я пра цябе ведаю дакладна, дык гэта тое, што застудзіўся ты ўжо ў раддоме, і што могілкі, на якіх цябе пахаваюць, сьледам спляжыць бульдозер, каб можна было паставіць новы мікрараён і пасяліць у яго тваіх унукаў, якіх менш за ўсё на сьвечце будзе хваляваць, хто быў іхні дзед і як яго звалі.

Зрэшты, і цябе самога гэта хвалюе найменш. Ты ведаеш, што ў Афрыцы жывуць дзікуны, у Літве - нацыяналісты, а ў Японіі - імперыялісты... Ты ведаеш, што ты не такі, як яны, і ў гэтым твой гонар. А хто ты сам - неістотна. Ты не такі - вось галоўнае. А што кажуць пра заходнюю культуру, дык і ў нас ёсць беларуская Швайцарыя ці Вэнэцыя, дзе па беларускім Арбаце таксама некалі хадзіў які-небудзь беларускі Гамлет з кніжкай беларускага Сянкевіча ў кішэні. А як жа? Сваё гісторыя і сваё культура, свой гонар. І пры гэтым ніхто не насмеліцца назваць цябе нацыяналістам. Бо ты ўзячы лёсу, што за ўсе часы твая блакітнавокая радзіма не засланіла табе чужой красы, цябе ад сьвету не адгарадзіла. Няхай бы толькі паспрабавала блакітнавокая адгарадзіць! Ты б ёй жутка даказаў, што нашыя трактары працуюць на ўсіх кантынентах, і нам дастаткова самім стаць трактарамі, каб паўсюль пабыць. А можна яшчэ стаць нафтай (вытворчае аб'яднаньне "Беларуснафта") альбо каліем (ВЛ "Беларускалій")... Цяпер бачыш, хто ты такі?

Вядома, ты мог нарадзіцца дзе-небудзь у Краіне вікінгаў ці на Гавайскіх выспах, ці ў казачным Сінгапур, сярод белых лілеяў... Але ты нарадзіўся тут. А тут - зона, край пэтэвэнікаў у нямытых шкарпэтках, край кіслатварных сталанапальнікаў, край шэрых пасёлкаў ды нудных індустрыяльных краявідаў. Што тут любіць? Любіць можна Кіксы і Шарптарамбапутху, Бадэн-Бадэн і Дыснэйлэнд... А яшчэ ты любіш касэты "Соні", фірмовыя курткі й блішчатыя вокладкі іхніх часопісаў. А твая сяброўка усё гэта любіць нават больш, чым цябе. Такая любоў. І калі тут няма чаго любіць, дык затое ёсць чым ганарыцца. Тут - меліярацыя, эмансипацыя, урбанізацыя... Гэтыя розныя словы азначаюць у рэшце рэшт адно й тое. А менавіта - выкарыстаньне чалавечае масы, чалавечага матар'ялу, чалавечага фактару дзея да-лейшага павышэньня, паляпшэньня, паскарэньня. Маса - гэта можа быць і пра нафту, матар'ял - пра калій, а слова фактар вельмі добра рыфмуецца са словам трактар. Праўда, адносіны да іх розныя. Напрыклад, ніхто яшчэ не дадумаўся загнаць трактар у падземны пераход ці пераезд, бо на ўздымах будзе перарасход са-

ляркі. А фактар пакуль ад ЦУМУ да ГУМУ дойдзе — шэсьць разоў пад зямлю элазіць. Вось жа гэтыя пераходы й ёсьць урбанізацыя. Кто скажа, што яна не для чалавека?

Ты згодны? Тады кусай свой бутэрброд, хапай куртку й бязі, сьпяшайся туды, куды, па вялікім рахунку, табе зусім ня трэба: на службу, на працу, у краму...

Ты ня згодны? Тады выкінь усё гэта з галавы й паўтарай зямной: метро — гэта самы антыгуманны, антычалавечны й гідкі прадукт урбанізацыі. Цябе заганыюць пад зямлю, быццам ты ўжо мярцьвяк, зьліваюць, як вядро памыў у яміну, у бяствары пасажырапатоку, і ты ўжо ня бачыш неба, сонца й дрэваў паміж архітэктурных пякнотаў, дышаеш невядома чым, і шум дажджу для цябе па-за сляхамым парогам. А ўсё гэта толькі дзеля таго, каб хутчэй, барэджэй, спрытней перамясьціцца адсюль — туды, куды па вялікім рахунку ня трэба. Раз — і там. Сьпешка, цісканіна, чмур. Вось калі б ты нарадзіўся там... Недзе ж ёсьць такое: усё, што трэба, — у краме за два крокі ад дому, а дом — за два крокі ад працы, і калі ўжо ехаць кудысьці, дык раз на тыдзень, для душы, а паездка — запамінальная падзея. Недзе...

А ведаеш, чаму беларусы не гавораць на роднай мове, ня цямяць ва ўласнай гісторыі ды выраджаюцца як народ? Спачатку я таксама думаў, што — школы няма, што — начальства не размаўляе, што — сарамяхлівыя... А цяпер я ведаю: яны такія, бо на іх напад чмур. Ачмурэлі ад сьпешкі, бо каб хоць неяк жыць, трэба хоць нечага дастаць, хоць некуды пасьпець, хоць зь некім пасварыцца, думаць і дбаць увесь час толькі пра гэта. Бегчы, бегчы, бегчы... Ну, напэўна! Метро тут вельмі прыдалося. Вось калі б яны не мітусіліся, не ачмурэлі ад свайго спажывецкага клопату пры вечных дэфіцытах, у іх быў бы час думаць яшчэ й пра мову зь гісторыяй, яны б хутка разабраліся і са школамі, і з начальствам, бо ніякі народ ніколі яшчэ ад свайго дабраахвотна не адмаўляўся... Ні калію, ні трактару, ні пасажырапатоку ані мова, ані гісторыя не патрэбныя. Ім бы толькі: "Дыр-дыр"... І ўсё.

І калі я думаю пра эмансipaцыю, я таксама заўсёды ўяўляю сабе наш гарадзкі транспарт, дзе абавязкова ўлезеш носам у чмысьці нясьвежую андуляцыю. Дык вось, эмансipaцыя — гэта й ёсьць андуляцыя ў перапоўненым транспарце. Меліярацыя — тое самае, толькі адбываецца яна пад андуляцыяй, пад полубоксам і пад плешу.

Калі ты не захочаш ганарыцца гэтым, можаш ганарыцца роўнасьцю. Тут — усё роўнае, няма ні больш, ні менш, усё пасярэдзіне: калій і чалавек. Усё сярэднеарыфметычнае: мазгі й харчы, кансэрватызм і экстрэмізм, міласэрнасьць і элачыннасьць, — усё ня першага й ня пятага, а сярэдняга, трэйцяга гатунку, нават цяжка адрозьніць адно ад другога. Тут няма бананаў, але няма й адмысьлівых казэматаў (зрэшты, хто ведае?), няма свайго мовы, але няма й нацыяналізму, няма відзікаў, але няма й дамоў цярплівасьці (праўда, і гэта не аксіёма). Ты ня можаш быць гэніем, але ня можаш быць і беспрацоўным. Усё гэта гварантуе табе краіна трэйцяга гатунку з кароткай назвай Тут. Трэйцяга гатунку твая "Весна", твае цыгарэты й твая сяброўка, якой, каб паказаць цябе, трэба выпіць.

Інакш проста ня можа быць. Кіба што ў амэрыканскіх фільмах, якія больш падобныя да маляўнічых міражоў. Там твой раўналетак Джон у сваім "Сітроэне" едзе ў невялічкі бар на ўскрайку Нью-Кастла, каб правесці вечар з залатавалосай Лу-

ізаі, якую ён называе проста Ліз. Едзе пасья рабочага дня, пасья працы, за якую яму далі і на "Сітроэне", і на бар, і, калі трэба, на Ліз. А ты нарадзіўся тут. І не бяда, што ты не Джон і ня можаш проста так, за 10 цэнтаў наведаць грамадскую прыбіральню, дзе ўсё блішчыць, пахне кветкамі, дзе музыка й мяккая папера. Ты будзеш бясплатна стаяць над правалам закой-небудзь з нашых аўтастанцыяў, не раўнуючы як Лермантаў над правалам у Пяцігорску. Пры гэтым ты будзеш пазіраць у начное зорнае неба, усьведамляць, колькі там лётае нашых спадарожнікаў і ганарыцца, што за гэткае шчасьце ніхто не адабраў у цябе твае 10 капеек. А ўсё таму, што ты нарадзіўся тут.

Так, у нас ёсьць праблема. З праблемаў складаецца ўсё нашае жыцьцё. Бо трубы гараць і гудуць, бо ў зельні ніколі ня возьмеш патрэбныя лекі. Бо ад булёну ў "Хвіліцы" патыхае судамійнай анучай, бо так невыносна глядзіць на цябе міліцыянт. Бо калі ты спрабуеш пісаць па-мастацку — выходзіць хлусьня, а калі пішаш, як ёсьць, — выходзіць суцэльны мат... Але ўсё гэта вельмі хутка забываецца, калі ты пачынаеш ганарыцца й марыць пра тое, што недзе яшчэ горш.

2.

Калі б ты нарадзіўся там, ты б плаціў грошы й ня меў клопату са сваім культурным жыцьцём. Ты б ня ведаў, што такое Дзюма за макулатуру й Салжаніцын у сьпецсках; а По разабралі. Ты б зрабіў круглыя вочы, калі б табе казалі, што палова літаратуры той нацыі, да якой ты належыш, — забароненая для чытаньня (як дагэтуль забароненая палова літаратуры беларускай). Але ж ты нарадзіўся тут. І "файбл" 1971-га году, дзе Блэкмар грае на віяланчэлі, для цябе па-ранейшаму каштуе 40 рублёў. На чорным рынку. Праўда "Мордэрн Торкінг" ты вольна можаш набыць за траяк... А яшчэ ты можаш зьездзіць у Маскву й бясплатна паглядзець на чаргу па білеты ў музэй, дзе паказваюць Далі. Калі б гэтай чаргі не было, ты б яшчэ падумаў, ці варта траціць грошы. Карціны так стамляюць!..

Ты навучыўся ацэньваць культурныя зьявы па іхняй недастатнасьці. Напрыклад, кнігу ня так важна прачытаць, як мець; кіно ня так важна пабачыць, як схадзіць на яго й г.д. І тоўстая цётка, што стаіць у даўжэразнай чарзе па томік Басэ, калі ты ў яе спытаеш, сарамяліва ўсьміхнецца табе й скажа, што купляе для дзяцей, якія вырастуць і калі-небудзь прачытаюць. А ейныя дзеці на калі-небудзь купляюць сваім дзецям. І разам з дзецьмі вырастаюць цэлыя хатнія бібліятэкі нечаланых, неразгортваных кніг...

Не, гэта ня цётка дастала Басэ. Гэта яе дасталі. А ўся справа ў арыфметыцы. Там: культура плюс маскультура. Тут — паўкультура плюс ідэалёгія. Калі ідэалёгія ператвараецца ў маскультуру, як гэта адбылося там, яна тады не накрывае сабою палову сапраўднае культуры, як гэта адбываецца тут, і сапраўдная культура бытуе ў поўным аб'ёме, як там, а ня дзеліцца на дазволенаю нудоту й забароненныя спакусы, як тут. Культурныя зьявы ацэньваюцца тут зусім не за мудрасьць, густ і талент творцаў. Тэатр найлепшы, дзе найбольшыя ахвяты і кошты. Выяўленчае мастацтва — дзе пякноты. Фота — дзе голыя жанчыны. Кіно — дзе ўсё гэта разам і страляюць. Будзь абачлівы, калі выхадзіш з глядзельнае залы. Побач магу аказацца я — з нататнікамі, і запісаць за табой што-небудзь гэткае:

- Кра-сі-ва! (На выставе Ісачова).

- Нармальнае кіно, толькі страляюць мала (Пасьля "Ідзі і глядзі").

- Клас! 18 актаў! (Пасьля "Легенды пра Нараяму").

Эротыка, вядома, разьмякчае нам закасыянялія мазгі. Але ж мы нібы крадзем яе ў шэдэўраў - у фільмаў, карцінаў і кніг. У Рубенса, у Багдановіча, у Віконці. А ўрэшце толькі па ёй і пачынаем ацэньваць шэдэўры. Вось калі б ты нарадзіўся там...

Там адзін пісьменьнік сказаў, што можна жыць у дупле старадрэвіны й адчуваць сябе шчаслівым. Прозьвішча пісьменьніка Камю, што па-французку значыць "кірпаты". У часе вайны ў Іспаніі так называлі савецкія зьнішчальнікі, толькі па-іспанску гэта гучыць "чатас". Але калі ты захочаш стаць пісьменьнікам, цябе ніхто не назаве Камю ці "чатас". Цябе могуць назваць толькі "кірпаты". Бо ты можах стаць пісьменьнікам толькі тут. Ты можах стаць толькі тутэйшым пісьменьнікам, якога тут усё задавальняе, бо за гадзі застой, напрыклад, ніводзін беларускі пісьменьнік не выехаў з краіны Тут у краіну Там. Адзін, здаецца, ці два былі выгнаныя з Саюзу пісьменьнікаў, адному кідалі ў вокны камяні, двух-трох пашчыкалі ў друку... Вось, здаецца, і ўсе ахвяры, якія за праўду й чалавечнасьць, за сваю мову панеслі 300 тутэйшых літаратараў. І як заўсёды, якраз тыя, каго выганялі й каму білі шыбы, каго шальмавалі, - тыя й аказаліся рэдкімі беларускімі пісьменьнікамі, якіх чытаюць і ведаюць і тут, і там. Але вернемся да цябе.

Дзея таго, каб стаць тутэйшым пісьменьнікам, трэба рыфмаваць вершы й раз-пораз пакрыкваць на бакі:

"Ня трэба нам біць па крылах! Лепей згасіце сьвятло і, калі вочы прызвычайна да цёмры, глядзіце, як мы будзем лятаць!.."

Ты ніколі ня бачыў, як лятае таракан?

Вн лятае толькі тут. Бо там, у дупле, яго даўно б зьелі караеды. А тут ён выпаўзае апоўначы з-за ракавіны, прысядае на ўсе свае ногі, уяўляе сябе зьнішчальнікам, раськірэчвае крылы і... Галоўнае, каб ніхто не запаліў сьвятло.

Калі ня хочаш вершы, можах пісаць музыку. Толькі памятай, што таракан адыгралі важную ролю ў эвалюцыі жыцця на Зямлі, а Людвік ван Бэтховэн сваю 9-ю сімфонію напісаў на матывы беларускіх народных песень. Ведай, каб ганарыцца!..

Праўда, першы беларускі оперны тэатар, дзе паўтараста гадоў таму гралі першую беларускую оперу Манюшкі й Дуніна-Марцінкевіча й які стаяў на рагу вуліц Леніна ды Інтэрнацыянальнай у Менску, - зьнеслі ў 1982 годзе (аўтар зносу - архітэктар Грыгор'еў), каб ты мог нармальна разьвіваць куткасьць. А іншых Манюшкаў у нас проста няма. Зрэшты, і гэтага я ўзяў напракат у Польшчы. Магу яшчэ ўзяць там беларусаў Міцкевіча Адама і Сыракомлю Уладзіслава. Магу таксама з літоўскае пазычальні "пракаціць" кампазітара Галкаўскаса (Галкоўскага), магу з расейскай - Дастаеўскага, Грыбаедава, Пісарава, Грына... Магу з французскай - Апалінэра. Вось толькі задорага ўсё гэта каштуе. Надта ж іх шмат, гэтых нетутэйшых беларусаў. Бо не падыходзяць яны пад наш крытэрыі - тутэйшых. Дзякуючы крытэрыю ў нас няма Бэтховэна, а тых бэтховэнаў, якія ў нас ёсьць - не асабліва цэняць там.

Крытэрыі - гэта самае надзейнае, што мы маем. Гэта такая палка, якой мераюць пісьменьнікаў, мастакоў і кампазітараў. Калі ты вышэй за крытэрыі, ты проста ня зьмесьцісься пад ракавінай і ўсім будзе цесна.

Хочаш паспрабаваць? Вазьмі што-небудзь экстракляснае, напрыклад, апавяданьне якога-небудзь Боркеса, перакладзі на беларускую мову, замест Карласа пастаў Міколу, замест Вальпараіса - Бешанковічы. Цяпер занясі гэта ў любую тутэйшую рэдакцыю й паслухай, якім занудным голасам табе скажуць:

- Малады чалавек, у вас няма адчуваньня мастацкай прозы. Зпускайцеся лепей да нас, пад ракавіну, а калі згасіць сьвятло, усё разам будзем лятаць...

І лоб у іх будзе блішчэць ад сала.

Там інакш. Там гэтага няма. Там усіх тараканаў спалілі яшчэ ў часы сьвятой інквізіцыі. Разам са словам КРАМОЛА. А тут...

Хочаш ведаць, чым тутэйшая культура адрозьніваецца ад тамтэйшай? Там едзь у Сынковічы й спытай, дзе ў іх калгасны сьвінарнік. Каля сьвінарніку знойдзеш пакінуты храм, помнік архітэктуры сусьветнага значэньня. Раптам табе захочацца абмачыць сьцяну. Што ж, ня ты першы, ня ты апошні. Гэта як плюнуць з вышыні.

Дык вось, ТАМ цябе за такое, можа, і не асудзяць, бо не зразумеюць. А ТУТ - асудзяць. Маральна асудзяць, калі заўважаць...

Але зразумеюць.

МІРАСЛАЎ ШУАЙБАК †

СЬМЯЯЛІСЯ

Ці існуе мяжа паміж высокай трагедыяй і абсурдам? Дзе знаходзіцца той бар'ер, што вызначае страту лагічных пачаткаў, сувязь рэальнага з ірэальным? Хто можа вызначыць, адчуць, паказаць пераход абсурду ў чорны гумар або ў высокую трагедыю, або наадварот: трагічнага ў іранічнае?

Мне здаецца, што слова Грэцыя можа выклікаць усмешку, а Рым - не выклікае. Ёсць нешта іранічнае ў словазлучэннях: Крыта-мікенская культура, Старажытная Грэцыя; а словазлучэнні: Вялікая Рымская імперыя, Трэці Рым, Расійская дзяржава - адразу насыярохваюць, адчуваецца ціск, недзе ў падтэксьце хаваецца небяспека. Можа гэта закладзена генетычна, група крыві й рэзус-фактар?

Шпенглер - сьмешнае прозьвішча? А Нэрон, Напалеон, Сталін? Ня хочацца ўсьміхнуцца? Не?

"Культура - гэта імкненьне да шчасьця", - напісаў філёзаф зь дзіўнаватым прозьвішчам Шпенглер. Ёсць мяккасьць у слове культура й ня толькі ў слове.

Цывілізацыя - гэта наш дабрабыт. Як успомніш, што трэба ёсці, каб існаваць, а цукар, фруктоза, глюкоза па талёнах і невядома, што будзе заўтра... Чамусьці ў крамах узьнікае жорсткасьць. Наш дабрабыт - прыемна гучыць, а пачынаеш злавашца на самога сябе, на жыццё, на горкую долю, на ўвесь сьвет. Вось тады хочацца так званай культуры. І не сваёй, а каб нам нехта прывёз, прывез, падараваў частку, кавалачак, трохкі сваёй.

Дарэчы, нам, Беларусам, гэтае дабро несці й несці, можна сказаць, валам вахілі, вахілі й з Усходу й з Заходу. У вайсковых абозах. З Усходу - пад харугамі з Георгіем Перамохам. З Заходу - пад чырвонымі штандарамі са сваастыкай. Гэта мы толькі цяпер даведаліся, што сьвяты Георгі - гэта ж наш родны Віцебскі герб, яго ў нас разам з хонкаю пазычылі, а сваастыку, наогух, на Запад з Усходу прывезьлі. З Індзі. Тут можна заблытацца. І можа я зусім не пра тое апавядаю? Нешта пасья такіх пазыкаў і ахвяраваньняў у нас статыстыка закляньвае. То кожны трэйці, то кожны шосты, пяты, чацьверты - для нас такія звычайныя словазлучэнні, ажно сьвяза выкочваецца ад усмешкі.

Ёсць у нашым фальклёры жарт. Адзін чалавек другому распавядае пра высельле. І між іншага ўспамінае: "Таньчлі. Дзіцяці на галаву наступілі - адно круснула. Сьмяяліся".

Самае цікавае, што мы ўсьміхаемся шчыра, ад душы. На Усходзе ўсьмешкі, як у парцалянавых балванчыкаў; на Захадзе - то занадта экспрэсіўныя, непераканальныя, бутафорскія, то - што зморшчынкі: стрыманыя, сьцятыя.

Шчырая ўсьмешка - вась наша нацыянальная рыса.

Гэта не з кітайцаў, а з нас трэба парцалянавых балванчыкаў рабіць.

Ёсць у нашай усмешцы спрадвечнасьць, абкатаная стагодзьдзямі, яна з быццём назаўсёды прырасла. Будзем рагатаць, займацца дабрабытам, а культуру нам на коніках у абозе

прыцягнуць. Ужо наехалі конікі з Поўначы. Паплыла культура ў стымі рэтра. Хакі, "аля мілітары" - гэта ж спрадвечнае рэтра. Вайскоўцы, дарэчы, добра глядзяцца на танцах, асабліва ў правінцыйных клябах. Памятаеце аб'яву: "Заўтра дыскатэка на плячы - кулямётчык Г. дастаў два новыя дыскі!"

Памятаем, памятаем Рэнесанс - прыемна гучыць слова. Адрадзеньне - ужо даволі каструбаваты тэрмін. З вырадзеньнем асацыяцыя.

Існуюць у мове парадоксы: культурная рэвалюцыя, Міністэрства культуры, Фонд культуры й драбнейшыя - адзьдзелы, сэктары, сэкцыі. Парадоксы здзіўляюць спачатку, а потым - сьмешна.

Пачуцьцё гумару ўзьнікае й выратоўвае. Так? Ад чаго? Ад тае ніжы, за якой высокая трагедыя дурнікі кардонныя паказвае. І ня проста гумар. Чорны гумар выратоўвае ад высокай трагедыі.

Цар Эдзіп забіў бацьку й ажаніўся з маці, а як даведаўся, дык выхапіў вострую спронжку й вочы сабе выкалаў. Самая, самая высокая трагедыя, чалавецтва ня ведае, што можа быць вышэй. Дазваляецца плакаць, галасіць, ірваць валасы... Ды не, нас гумар выратоўвае. Мы шчыра ўсьміхнемся й вызначым - абсурд, ці яшчэ горшым словам перахрысьцім: дзікуства змрочнага сярэднявечча, сьмешна, як малая ў заацырку. Проста цырк на дроце.

Сьвяза вышыбаецца ў нашага чалавека хутчэй роўгатам на кінакамедных і яшчэ, часам, на індыйскіх меладрамах.

Памятаем, як той казаў: жыць стала лепей, жыць стала веселей. Мы высёлы народ.

Праметэй, Ікар, Сізіф, Эдзіп - сьмешныя імёны? Адзін Геркулес выклікае павагу.

Уяўляем сабе маладога чалавека, які зможа вымавіць мясны набор: Геркулес, Гамлет, Гусоўскі бяз ценю іроніі? Высокім штылем шпарыць усур'ёз ці зможа нармальны чалавек? Вар'ятні дапамагаюць, мы дакладна ведаем. Інсулінавы шок, электратэрапія... Косткай у горле стане ўсьмешка, калі дзяржаўную палітыку, інтэрнацыянальны абавязак, прагрэсыўны падатак вымавім без належнае павагі.

Аляксандар Македонскі, Аляксандар Неўскі, Аляксандар Сувораў - сур'ёзныя людзі, патрыёты, выклікаюць павагу? Асабліва Сувораў, гэта які Турчыю ад Туркаў вызваляў, Беларусь ад Беларусу.

Памятаем, як у 1794-м мястэчка Прага, што пад Варшавай, вызваліў ад хыхароў. Выразаў ад малога да старога. Загады аддаваў: за кожнага забітага - рубель срэбрам.

Пранцішкі Скарыны, Савічы, Багушэвічы - гэта ж пісакі пранцускія. Дазволена рагатаць.

Успомні, як натоўп галасіў, калі Язэпа вусатага хавалі. Быццам сонца назаўжды зайшло.

Ты спытай, хто для культуры больш зрабіў: Сталін ці Хрушчоў - жук кукурузны? Пра каго сур'ёзна трэба гаварыць? Пра вусатага, а лысаму на могількі кіякі носяць, дзеля хохмы. Чорны гумар.

А тэатры трэба зачыняць. Гэта яшчэ Данііл Хармс заўважыў: "Девочка: Папа просіць перадаць: театр закрыт, нас всех тошнит".

- Вольна! Усім распрануцца! Форма адзення нумар два - голы торс! - маёр Скотнікаў аддаваў загады спрактыкаваным, пастаўленым голасам.

Рота паскідала фрэнчы я папругі на зэдлікі. Маёр трымаў у руцэ драўляны кравецкі мэтр і то паляпваў сябе па халяхах бо-таў, то спрабаваў падчапіць павуціньне на столі за пляфонамі. Нарэшце, маёр абaperся на мэтр дзвума рукамі і зашыпеў:

- Станавісь!

Рота выцягнулася ўздоўж казармы. "Дзяды" занялі другую шну-роўку. "Духі" - першую.

- Дадакузіеў, крок наперад!

Радавы з першае шнуруўкі неахвотна выйшаў наперад. На чорнай, як падсмажанай, галаве, праз увесь лоб, ад брыва да кароткіх валасоў, цягнуўся шнар. Расьсечанае брыво кривавілася, і бурныя кроплі цяклі на павека. Дадакузіеў прыклаў да брыва белую анучку.

- Кру-гом! - загадаў маёр і "дух" павярнуўся да строя.

- Кто гэта зрабіў?

- Я зь лесвіцы ўпаў, - адказаў Дадакузіеў.

- Пашчэнкі прыкуси, басмач, ты каму гэта гаворыш, я пятна-цаць гадоў у войску, а ты не слухнуў - ні хера. Зь лесвіцы ўпаў, паскуда, а чаму шню не скруціў, а гэта што? - маёр выцягнуў мэтр і піхнуў ім Дадакузіева ў патыліцу.

- А на плячах чаму сінякі, га?

Маёр падыйшоў да шхты і ўдарыў мэтрам радавога Насаўца па галаве.

- Што ў цябе на грудзях?

Радавы Насавец нахіліў голаў і пачаў уважліва разглядаць брунатную ў кобальтавых разводах пляму на сярэдзіне грудзей.

- Так што гэта? - маёр пачаў нерваваць і пачырванеў.

- Я ў прыбіральні пасьлізнуўся і ўпаў на рукамынік, - адрапартаваў Насавец.

- А ў цябе што з тварам, Галімулін?

- Я ўпаў.

- А чаму на грудзях сінякі?

- Я так упаў на гаспадарчым двары.

- Так, Дадакузіеў, Насавец і Галімулін - хлеў чысьціць, памыць, пабяліць. Зразумелі? Ты, басмач, сядзі ў санчасьць, няхай зашыюць брыво, і адразу ў хлеў.

Маёр на хвіліну змоўк і заляпаў мэтрам па халыве.

- Першая шнуруўка крок наперад - руш! Кру-гом! Другі год службы зь лесвіц ня падае і ў прыбіральнях не пасьлізваецца. Зразумела, чаму. Іншая спецыфіка. Рукі наперад, далонямі да зямлі. Піліповіч, што ў цябе з кулаком?

- Падрапаў, - адказаў Піліповіч.

- А ў цябе, Кухілава?

- Займаюся каратэ, таварыш маёр, адціскаюся на кулаках.

- У маладых на галовах ты адціскаеся, абрэк недарэзаны, вернесься дадому і ў горы зваліш, га?

Кухілава не адказаў.

- Так, апошні раз папярэджаю, яшчэ раз знайду на маладых пабоі, - нехта паедзе ў дысбат. Я знайду каго пасадзіць. Га, Кухілава, пад трыбунал пойдзеш, зразумеў? І яшчэ, колькі можна казаць, - маёр ляпнуў мэтрам па хываце Дадакузіева, - папругамі па галовах ня біць, і наогул, каб папругамі маладых ня бі-

лі бо спронжкай можна чэрап праламаць. Га, Дадакузіеў, хто та-бе брыво расьсек? Маўчыш. Ну, добра, і ты праз два гадм ў горы да сваіх, ты адкуль?

- З Паміра, - адказаў малады.

- Вось бачыш, твае ўсе сваякі за мяжой, у душманскіх бандах, і ты да іх сабраўся? Га?

- Не, не сабраўся, - чорныя вочы таджыка бліснулі як памазаным алеем.

Маёр загадаў роце апрануцца і, зноў пашукаў мэтрам павуціньне на пляфонах.

- Станавісь! Сьмірна! Вольна! Я доўга гаварыць тут з вамі ня буду. Да вас даводзілі загады аб нестатутных адносінах. Я папярэджваю: яшчэ раз знайду на маладых кроў, або хто што каму эломіць - адразу ў дысбат. І каб у гузікі на грудзях не таўкілі, знайду сінія грудзі - пад трыбунал аддам. Чуеце, Піліповіч, Мухін, Саўцоў і астатнія хэўра?

- Што, а чаму адразу Піліповіч, - абурыўся "дзед".

- А таму што лыч у цябе, як у ворага народа, я такіх, як ты, наскрозь бачу. Ён тут мне будзе... Пашчэнкі сашчапі! - Маёр заводзіўся з паўабароту, абыцаньняў і мацькоў у яго хапала хвілінаў на дзесьць. Звычайна пад канец правэркі маёр падво-дзіў вынікі:

- Бардак, а не войска. Адных абрэкаў і басмачоў тупарылых як дадуць, так і круціся як хочаш. Тут і свае горшыя за чурбаноў, га, Піліповіч, ты ж бульбаш? Наш чалавек! А такая паскудзіна. Ты мне адкажы - хто Радзіму бараніць будзе? Можа мне яна трэба? Ды на хера яна мне здалася, тая Радзіма. А гэтыя душманы толькі чакаюць, каб усіх нас перарэзаць, як баранаў. Так, прызнавайся, Ліблік?

Эстонец Ліблік не адказаў.

- Чухонец тупарылы! Ты ведаеш, Ліблік, ты горшы за чурбана, бо кітун. Вось маўчыш, сука, а сам думаеш, прыйдзе час, і вышлі "лясныя браты" нас перадашцаць на ліхтарях. Га, прадзілі Радзіму, аддзяліцца захацелі, сукі чухонскія, а хер вам вось такі. - маёр паказаў Лібліку сьціснуты кулак. - Я вас усіх навучу Радзіму любіць. Войска - гэта дысцыпліна, падпарадкаваньне загаду. Я навучу цябе выконваць загады. Танкамі сваіх "лясных братоў" сам жа перадушыш, калі загадаюць. Зразумеў?

Эстонец не адказаў. Маёр загадаў праводзіць вечаровую прагулку. Рота выйшла на пляц і па-вайсковому завяла любімую песьню камбата:

Россия! Родина моя,
Родные березки, тополя!
Как дорога ты для солдата,
Родная русская земля.

"Духаў" вучылі сьмяваць па адпрацаванай мэтодыцы: "Не даходзіць праз галаву - дойдзе праз рукі-ногі". Маладых заганылі на доўгія, звараньня з дэжымовых трубак, брусы. Яны завісалі ў наветры на руках, і афіцэр або "дзед" загадваў сьпяваць завучаньня ноччу тэксты. Уначы звычайна вучылі з зэдлікамі ў выцягнутых руках. Пад час сьпеваў апускацца на зямлю забаранілася. Пасьля пятага-шостага паўтору адной і той самай песьні маладыя пачыналі "паміраць" і валіліся на зямлю, як ватоўкі. У найбольш мужных з-пад пазногцяў ішла кроў. "Моладзь" зрывава галасавыя зьвязкі, але сьпяваць навучыліся ўсе. Шліфавалі і даводзілі да спецыфічна вайсковага гучаньня галасы "духаў" у су-

працьгазах. Яшчэ ў караньціне пад час "збораў маладога папаў-ненья" "духаў" выводзілі на вечаровыя прагулкі з камплектамі "хіміі" і ў "супрацьгазах". Пасьля невялікага кросу і паўкэме гусіным крокам, рукі за галаву, маладым загадвалі сьпяваць не скідаючы супрацьгазаў.

- Кожны баран носіць свае яйцы, - у роспачы вымавіў сяржант Мухін і жэстам паклікаў Лібліка. Малады зьбіраўся класьціся спаць і быў у зімовай сподняй бялізне. Сяржант ударнуў яго ботам паміж ног. Ліблік ускрыкнуў і пакаціўся па падлозе, трымаючыся абаруч за ніз хвата. Мухін задаволенна паківаў галавой. Ён у вольны час адпрацоўваў на маладых ударм каратэ. Кухілава растлумачыў яму, што паміж ног трэба біць не туды, куды звычайна, а трохкі далей, бліжэй да копчыка, каб зачэпіць нейкі нервовы вузел. Мухін адчуваў, што Ліблікавага вузла ён не зачэпіў, але сваім ударам застаўся задаволены.

Калі Ліблік эдолеў падняцца, "дзед" ізноў паклікаў яго і папрасіў папрсыдаць разоў трыста, каб зьняць боль.

- Што там маёр казаў пра "лясных братоў"? - спытаў Мухін. Ліблік моўчкі прысядаў. Мухін сабраўся быў ізноў ударыць эсто-нца ботам, але той пасьпеў адскочыць убок.

- Што ты скачаш, чухня сьмярдзючая. Твае браты там Радзіму прадаюць, а ты ў нас тут паскачаш!

Ліблік прысеў, і Мухін ударнуў яго ботам пад дых. Малады сеў на падлогу і пачаў задыхацца.

- Дыхай і прысядай, чухня эдохлая, цьфу, - Мухін плюнуў на падлогу.

- Муха, досыць дурэць, давай зьбірайся! - сяржанта Мухіна пацягнуў за руку Кухілава.

- Ты знайшоў шпрыц? - здзівіўся Мухін.

- Зямляк, санінструктар, даў на пару дзён, - пацьвердзіў Кухілава і паказаў на далоні шклянцы, акантаваны нікелем балён-нік. У другой руцэ Кухілава круціў голку ў плястмасавым футу-ральчыку.

- Клас! - разявіў рот Мухін.

"Дзяды" пайшлі ў сталоўку. На дарозе да іх далучылася пара глядачоў. На электрапліце яны доўга варылі ў кіпені бляшанку з-пад кашы. Потым спрабавалі пастэрлізаваць шпрыц, але пабая-ліся, што ня вытрымае ды лопне шкло. Шпрыц і голку прамылі кі-пенем, а ў бляшанцы растапілі мутны, як рыбіна вока, вазэлін. Шэра-маціцовы вазэлін імгненна зрабіўся празрыстым, але за шкляной, градуяванай абалонкай шпрыца ізноў памутнеў. Цёплы і мутны вазэлін заганылі пад скуру паміж суставаў на кулаку. Спачатку напампавалі правы кулак Мухіну, потым Кухілаву. Мухін лаяўся рускім матам і шкадаваў, што не заславі "духаў" па га-рэхку. Кухілава вытрымаў апэрацыю мужа і з гонарам. Піліпові-чу не хапіла вазэліну. На кулаках у Мухіна і Кухілавы спачатку зьявіліся тлустыя валікі і закрылі косткі. Праз колькі хвілін кулакі распухлі і неверагодна пачырванелі, адно валікі вазэлі-ну заставаліся штучнага бурштынавага колеру. Далоні ледзь згі-наліся. Але "дзяды" супакойвалі астатніх, што ўжо праз тыдзень рукі загойца, а праз месяц можна будзе выпрабаваць якасьць вазэлінчыку.

Праз пару дзён Кухілава паказваў усім чырвоны кулак і заво-дзіў адну і тую песьню:

- Вазэлін загоіцца, будзе цьвёрды, як камень. Лепш за любы касьцет. Трахну каго - заб'ю! Лепш пад мой кулак не тра-пляць.

А ў Мухіна рука тыдзень моцна гніла. Так гніла, што спачат-ку цалкам аднялася, а потым распухла і галава. Але Мухін піў кожны вечар, руку нікому не паказваў і рэзаць вазэлін не да-ваў.

Як кажуць, у войску няма параненых і хворых, ёсьць жывыя і мёртвыя. Мухін нечакана для ўсіх выжыў, рука загінула, адно вазэлін пад скурай набіў шэра-зялёны адценьні і ляжаў не су-цэльным валікам, а быў расьсечаны шнарам-воспінай, што выгні-ла якраз на суставе сярэдняга пальца.

- Не атрымалася каўбаска, можа яшчэ прынесьці шпрыц і даро-бім? - цікавіўся ў Мухіна Кухілава. Мухін злаваў, але дара-бляць кулак не згаджаўся.

- Рота становісь! Форма адзежы нумар два, голы торс! - маёр Скотнікаў трымаў у руцэ тоўсты шмытак.

Аголення торсы пашнуравалі вакол казармы. Маёр скруціў шмы-так у трубку і загадаў маладым апранацца. На "дызель" нікому не хацелася, і "духаў" таўклі так, каб не заставалася сінякоў. Білі пад дых, выпісвалі піва і апускалі ныркі, або проста бо-там па назе ніжэй калена. Амаль у кожнага "духа" была разьбі-тая падкосьніца, і люткі ледзь залазілі ў халявы. Лібліку і Насаўцу па нагах ня білі, бо ўсе ведалі, што абодва "духі" гніюць і кожны вечар разам з каўнеркам мяюць у прыбіральні крывавыя з гноем анучы. Насаўца на сьвяты адпускалі ў сан-часыць, але санінструктар не паклаў, а параіў ехаць у шпіталь.

- Трафічная язва, - сказаў санінструктар і дадаў, - трэба ў шпіталь, там цябе адвучаць хварэць, нарежуць скуру на анучы і залепяць гэтай скурай нагу - можа загоіцца, але наўрад ці. Ко-лькі гніло "духаў" у шпіталі! Ты не перажывай, год праслужыш - і ўсё пройдзе. Блага, калі перад дзёмбелем загінеш - інвалідам звольнісься.

Насавец ведаў, што і ў шпіталі не дадуць адпачыць, а ад вайсковых перасадак скуру лёгка зарабіць такіх хваробаў, што і дома не акрыяеш. І, параіўшыся з Ліблікам, Насавец у шпіталь не паехаў.

Маёр прабегаў вопытным вокам па другой шнуроўцы і нарэшце убачыў тое, чаго шукаў.

- Я так і думаў, пачалося, - маёр разгарнуў шмытак і пера-пісаў усіх, на кім знайшоў незагоеныя татуіроўкі.

- Давядзецца пісаць лісты бацькам. Га, Рыбавол, ты танк на-што выкалаў? Ты што, Рыбавол, танкіст? Дыбіл ты, Рыбавол, а не танкіст! Я так бацькам і напішу. Ваш сын, радавы Рыбавол Міка-лай, замест таго, каб выконваць свой воінскі абавязак, робіць сабе татуіроўкі. Размаляваўся так, што, калі звольніцца, вы яго не пазнаеце. Паведамляю вам пра татуіроўкі вашага сына, каб потым не было прэтэнзій да войска і да камандзіраў. І ўсё! Адчуваеш, Рыбавол, што будзе з тваімі бацькамі? А я напішу, даю слова камуніста, усім напішу, не пашкадую рубель на паш-тоўкі і сеньня ўвечары ўсім, каго злавіў, адпраўлю дадому ліс-ты.

Болей за астатніх перажываў хлебарэз Ара. І трапляўся ён не з-за таго, што бацька даведаецца пра татуіроўкі, а таму, што ён выкалаў самалёт, парашутыста і літары "ВДВ", а маёр па-абяцаў напісаць: "Ваш сын служыць хлебарэзам, аўтамата ў руках не трымаў і не бачыў, адно хлеб крадзе і жарэ задарма, ды на ўсе грудзі выкалаў: я - дэсантнік, я - дэсантнік!"

Пашанцавала адному Кухілаву, бо маёр ніжэй папругі не гля-дзеў і таму не знайшоў ягоных зорак на каленях. У Мухіна на

адны п. с. профіль Спартака, на другім тыгр, падобны да ката с а, якому прышчамілі хвост. Муха радаваўся, што маёр не зд з "дзядоў" нагавіцы і ня бачыў праваслаўнага крыжа, які азд: іу ягоную худую лытку.

За тое, што тыгр не цягнуў нават на барса, білі маладога мастака Дадакузіева. Спачатку Мухін размаляваў таджыка так, што сам перапалохаўся. Потым супакоіўся; прынес са сталюкі міску асьлізлага варанага сала і аддаў маладому.

- Еш сала, падла мусульманская. Я з-за чуркі на "дзель" не паеду! Ты ў мяне навучыся маляваць. Ты мне руку сапсаваў! Я цябе самога сапсую.

Саматужных "каратыстаў", нахталт Мухіна, баяліся больш за прафэсійных баксёраў. Асабліва з-за ўнчакаў: пары саракасант-метровых драўляных або, як у Мухіна - тэксталетавых, палак, зьвязаных нахталт цэпа, ланцугом. Карацісты раскручвалі палкі так, што сьвістала ў вушах, - выраблялі хітрыя петлі ў паветры, перакідвалі праз плечы, а потым лавілі палку пад пахай, або пад каленам. "Дух" Ліблік доўга ня мог навучыцца вымаўляць цьвёрдае "л", пакуль за справу ня ўзяўся Мухін.

- Скажы - болт, чуеш? Болт! - загадваў "дзед" Лібліку.

- Болт, - выдаваў Ліблік і імгненна атрымліваў палкай па галаве.

- Я сказаў - болт, а не болт! Я навучу, чухня, цябе па-руску гаварыць.

І з дапамогай унчакаў за адзін вечар навучыў.

У свой час, калі Мухін і Кухілава былі "маладыя", ім тлумачыў службу чэмпіён РСФСР па боксе старшы сяржант Мінгазаў. Вечарамі, пад добры настрой, ён шнуроваў "духаў" і, як на трэніроўцы, па чарзе апрацоўваў кожнага з аднолькавай асалядай і на адным тэхнічным узроўні. Лёгка скакаў на пругкіх нагах, лёгка хідаў зацягнутыя анучамі кулакі, і маладыя без асаблівых пакутаў лёталі па казарме і валіліся на падлогу, як падстрэленыя.

Мухін памятаў, як ногі адрываліся ад падлогі, на імгненне цямнела ў вачах або наадварот, мігцелі бліскавіцы, і ён да раны выключыўся, як выключальнік.

Толькі на загад, за месяц да дзямбеля, Вася Мінгазаў перабраў самагону з пивам і ашалеў. Пашнураваў "духаў" і растружыў ськівіцу Саўцову, зламаў колькі рабрынаў Кірсу і назаўжды завярнуў на бок нос Мухіну. Праз месяц маёр Скотнікаў адвасіў Васю Мінгазава ў мястэчка Кыраў на "дзель". Канваірамі паехалі Піліповіч і Мухін. У цягніку маёр засылаў "духаў" з аўтаматамі па пива, потым ставіў іх на варту, і піў разам з Мінгазавым. На прыпынках, калі сьціхалі колы, маладыя прыслухоўваліся да размовы маёра з асуджаным. Падагрэты пивам маёр скардзіўся, што ня ведае, як далей служыць, калі такіх выдатных хлопцаў трэба садзіць у дызбат.

- Не, Вася, ськівіцу ты дарма Саўцову скруціў, - разважаў маёр. - Ня варты было перад самым дзямбелем так распускаяцца, трэба стрымліваць сябе. Я разумею, іншым разам трэба ў лыч ботам, бо не разумеюць па-руску. Асабліва чурбаны - узьбекі, казахі... Чухня эстонская прыдурвацца любіць. Але трэба разьлічваць, калі б'еш, каб не забіць. А ты перастараўся, Вася.

- Я й на "дзель" не прападу, - перабіваў Мінгазаў і цягнуў з рыльца пива.

- Я ведаю, што не прападзеш, - пагаджаўся маёр. - Шкада, вядома, што ты мяне так падставіў. Але што ж зробіш, ты ў мяне лепшым сяржантам быў. Ня ведаю, як цяпер гэтых абрэкаў у руках трымаць.

- Бардак пачнецца, - ківаў галавою Мінгазаў.

Мухін бесперапынна намацаваў скрыўленае пераносьсе і шэптам заракаўся Піліповічу:

- Нічога, праз год мы сваё возьмем, але "духаў" калечыць ня будзем, каб я здох, а маладым косткі ламаць ня буду.

Мухін звольніўся старшыню. А яшчэ праз паўгода на батальённых тактычных вучэньнях Дадакузіев, быццам незнарок, пацэліў штатнай гранатай у камандзірскі ўзлік. Разам з камбатам у машыне абвугліўся маёр Скотнікаў.

АПАВЯДАНЬНЕ ПРА ТОЕ, ЯК ПАСВАРЫЛІСЯ ІВАН ФЭДАРАЎ І РЫГОР КАДКЕВІЧ

- Пятро, ты бачыў гэтманскую булаву? - спытаў Іван Фэ-дараў у Пятра Мсьціслаўца, калі яны выпівалі ў маёнтку За-блудава. - Гарна рэч.

Пятро Мсьціславец заклаў нагу за нагу і, сцакаўшы, аўтары-тэтна зазначыў:

- Я бачыў меч Льва Іванавіча Сапегі - о то інструмент!

Іван Фэдараў паківаў галавою й сказаў:

- Не, дружа Пятро, гэтманская булава Кадкевіча - гэта рэч, з такой булавою - ого-го!

- Ага, - сказаў Пятро Мсьціславец, але вытрымаў паўзу я да-даў:

- Я бачыў рызец Францішка Лукіча Скарны - о то інструмент!

Іван Фэдараў паківаў галавою й сказаў:

- Не, дружа Пятро, гэтма'ская булава - ого-го!

У гэты момант у пакой зайшоў Гэтман Рыгор Іванавіч Кадке-віч. З-пад ягонага кунтуша вытыркаўся ладны кавалак булавы.

- Га-га, - сказаў Рыгор Іванавіч.

- Ой, Рыгор Іванавіч, яка Ваша булава красна, - узрадаваўся Іван Фэдараў і таму загаварыў казьліным голасам.

- Іванка, што ты рачэш на такой мове казьлінай? - адказаў Рыгор Іванавіч.

Іван Фэдараў пакрыўдзіўся на Рыгора Іванавіча й паехаў у Львоў, а Пятро Мсьціславец кінуў вокам на гэтманскую булаву й паехаў у Вільню.

Вось такая гісторыя адбылася ў 1569 годзе.

МАКСІМ КІМКОВІЧ ≠

ВАРІАНТ 2

28.01.89

н а в э л а

Адзін малады чалавек, імя якога было Марцін, ехаў аўтобусам разам з сяброўкай, імя якой цяпер, напэўна, не згадае і сам. Ён скасаваў два квітки дз з тае прычыны, што мусіў выходзіць пазьней за сяброўку, паклаў абодва сабе ў кішэню.

Неўзабаве сяброўка выйшла, і Марцін сеў на адзінае вольнае месца, побач з прывабнай дзяўчынай-брунэткай.

У салёне з'явіўся кантралёр. Дзяўчына расчыніла рыдкюль і выцягнула два рублі.

- Вашы праязныя дакуманты...

Марцін апярэдзіў дзяўчыну - моўчкі падаў два квітки.

* * *

З аўтобуса Марцін і дзяўчына вышлі разам.

- Мiane завуць Стэла.

- Мiane Марцін. Табе ў які бок?

- У цябе ёсць што паліць? Крамы пазачыняння...

Марцін падаў нераспачаты пачак цыгарэт - мільгануў надпіс "Мінэдраў... папярэджвае..." Квітки ўпалі на асфальт.

- Мінэдраў - гучыць як імя паганскага бога. Я не палю на вуліцы, адсып мне запалак, - яна прачыніла пустую пушку.

Марцін падаў запальнічку.

- Занадта шыкоўны падарунак, - Стэла шчоўкнула нікеляваным затворам. Успіхнуў агеньчык. Запальнічка ў яе руках раптам выдала Марціну сьвячой, - калі нікуды не сьпяшаеш, дык зойдзем да мяне, хаця б кавай пачастую за паслугу.

* * *

На ноч Марцін, вядома, застаўся ў Стэлі.

Ён ляжаў на мяккім дыване. Аголеная Стэла прысела каля яго ды разьліла бальсам у маленькія срэбныя чаркі. Па пакоі разыйшоўся лёгкі водар палыну й альвасу.

- На падлозе будзе вальней, ты ня супраць? - Стэла нязмушана правяла па ягоным целе доўгімі адпаліраванымі пазногцямі, потым нахілілася, доўгія валасы леглі яму на ногі, і Марцін адчуў казытлівы дотык языка.

Маркітаваліся яны моўчкі, але Стэла запабегала кожнаму яго-наму руху, кожнаму жаданьню. Гэта было як у танцы, калі партнёрка дакладна ведае папярэдняе й наступнае па, ведае, дзе трэба адступіць назад, перакруціцца, а дзе прагнуцца ды ўскінуць нагу вышэй галавы партнёра.

- Ты прыйдзеш заўтра? - перш, чым заснуць, спыталася Стэла.

- Табе на гэтым залежыць?

- Я баюся застацца сама, бо заўтра ён павінен зноў прыйсьці і будзе прасіць запалак, а агонь з хаты нельга пазычаць нікому.

14.

- Я прыйду, абавязкова прыйду.

- Не забудзься на запальнічку, яна пад маёй падушкай.

* * *

Марцін прачнуўся першы. Прыемная стома адчувалася ўва ўсім целе. Стэла спала. Ён крадком адхінуў коўдру, пацалаваў Стэлу ў плячо і прашаптаў:

- Я прыйду заўтра, абавязкова прыйду, абяцаю.

На пляцоўцы тварам да вакна стаяў лысы, з галавой як чэрап мужчына ў чорным палітоне. Ён не павярнуўся да Марціна, калі той праходзіў паўз яго, але спытаў:

- Агню ня знойдзецца?

Марцін апусьціў руку ў кішэню, але запальнічкі там не было.

Марцін вышаў на двор ды зірнуў на вокны пад'езда. У іх было пуста.

* * *

Увечары Марцін не прыйшоў, не прыйшоў і на наступны дзень. Толькі праз тыдзень набыў кветкі й падаўся да Стэлы.

У двары яе дома стаяў кароткі аўтобус з чорнай жалобнай паскай, чакаў духавы аркестар, тулялася колькі цікаўных. На ганак вышаў лысы, з галавой як чэрап мужчына ў цёмных, на палову твара, акулярах, махнуў аркестрантам рукой і прытрымаў дзьверы. Пад пругкія гукі трубаў з ганку сыйшла пахавальная працэсія. У плыткай труне з кутасамі, абабітай ядвабам, ляжала Стэла.

Калі труну засоўвалі ў нізкі люк аўтобуса, раптам заклініў ралыганг. Марцін падыйшоў, паклаў Стэле на грудзі кветкі й паправіў рог труны, які ўпёрся ў рыдлёўку. Ён так нізка схіліўся, што шчакой крануў нечакана цёплую Стэліну руку й згледзеў пад няшчыльна прыплюшчанымі павекамі вочы, што былі скіраваныя ўпрост на яго.

Труна плаўна ўехала ў салён, і Марцін толькі пасьпеў заўважыць, як бліснуў пад падушачкай нікеляваны затвор ягонай запальнічкі, ды пачуў за сьпінаю прыцішаны галас:

- Яна перад сьмерцю прасіла, каб на могілках хавалі. Крыма-торня, казала, баюся. Нібыта ня ўсё адно ёй зараз.

- Як бычым, ня ўсё адно.

* * *

Увечары Марцін ужыў дубальтовую дозу соннага. Прачнуўся ён пасярод ночы. Ubачыў, як варухнуліся фіранкі, і з падваконьня бязгучна саскочыла аголеная Стэла, у руцэ яна трымала запальнічку. Агеньчык асьвятляў яе мармуровае цела.

Марцін хацеў крыкнуць, але ня здолеў. Стэла падыйшла да ложка, сьцягнула коўдру. Марцін адчуў дотык халодных вільготных вуснаў, страціў прытомнасьць, але недзе на мяккім явы і мроі пачуў прыцішаны Стэлін голас:

- Я прыйду заўтра, абавязкова прыйду...

* * *

Прачнуўся Марцін на падлозе. Стома скоўвала рухі. Удзень ён пайшоў да касьцёлу, але дома начаваць усё адно не наважыўся, і падаўся да сваёй былой сяброўкі.

15.

Яны трохі пазабаўляліся, якраз столькі, каб хутка заснуць. Але ў тут усё паўтарлася.

Пакуль Стэла ішла ад вакна, Марцін трос сяброўку. Але тая толькі нешта мармытала, ускрыквала й ніяк не магла прагнуцца. Стэла спынілася, прыстала на дыбачкі й грэбліва агледзела цела дзяўчынны.

- Стэла, - сказаў Марцін, - не прыходзь болей, я ня вытрымаю, Стэла.

Але нябожчыца адмоўна хітнула галавой і правяла пазногцямі па ягоным целе. Апошняе, што пачуў Марцін, калі яго датыкнуліся халодныя Стэліны грудзі, было:

- Я прыйду заўтра, абавязкова прыйду.

* * *

Марцін зноў прагнуўся на падлозе. Ад стомы ён ледзь мог паварушыцца, а калі дайшоў да лютэрка, дык убачыў, што ягоны вусны пакусаны да крыві. Увесь наступны дзень ён праседзеў у бары. Калі бралася на ноч, і ўжо сыходзіла апошняя кампанія, за столік да Марціна падсеў бармэн:

- Час зачыняць. Што ж ты сабе сяброўку не знайшоў за цэлм дзень? Зараз бы не самому давялося начаваць.

Марцін адказаў:

- Во, дзе мне гэтыя сяброўкі! Тут ад былой пазбавіцца не магу, а ты кахав новую шукаць.

- Кінь яе. - Бармэн сьцепануў плячымі. Для яго, відаць, праблемаў такога кшталту не існавала наогул. - кінь і ўсё, з канцамі.

Марцін дапіў бальсан.

- Ня так усё проста, яна не звычайная жанчына, чаго не рабіў толькі - нішто не дапамагае. Вось паслухай, я распавяду ўсё, як было, мо што параім?

Бармэн слухаў уважліва і, відаць, не сумняваўся ў праўдзівасці гісторыі.

- Гэта ўсё? - спытаў ён нарэшце, - я дапамагу, са мной было такое самае, кожную ноч цешча-нябожчыца панадзілася халодна, унучку глядзець, выцягне шыю й цераз нас з жонкай у дзіцячы ложак зазірае. А жонку ну ніяк не пабудзіць, сьпіць як забітая. Мяне сусед навучыў. Болей ня ходзіць. Ведаеш, як прыйдзе твая палюбоўніца, дык ты ёй і скажы, - тут бармэн прыцішны голас і сказаў самае надзейнае закліццё, - а ўсе гэтыя сьвечкі, крыжы й сьвянцоная вада - лухта - не дапаможа.

Марцін задумаўся, ляснуў рукою па сталае ды сказаў:

- А ты маеш рацыю!

* * *

Калі Марцін прыйшоў да хаты, то адразу ж і лёг спаць.

Калі зьявілася Стэла, ён упэўнена ўстаў з ложка й спакойна сказаў:

- Ідзі на х...! На х..., я сказаў.

Стэла спынілася, бездапаможна апусьціла рукі і растала ў паветры. Больш яна не прыходзіла ніколі.

Першы варыянт 08.01.89.

1.

ПРА ВАЯВОДУ КНЯЗЯ ДАНИІЛА МЫШЭЦКАГА

У лета ад нараджэння Бохага 1660, на пятым годзе акупацыі Вільні рускімі войскамі пад даводствам князя Юрыя Даўгарукага, пасля двух мораў і наведвання сталіцы Вялікага Княства Літоўскага маскоўскім царом Аляксеем Міхайлавічам, у закінутым Кatedральным касцёле сьвятога Станіслава раптам зазьзяла сьвятло ва ўсіх алтарах і асьвятляла іх колькі начэй узапар.

Даводца расейскага войска, князь Даўгарукаі слушна палічыў гэта бліжэй знакам і сьпешна адступіў, пакінуўшы ў горадзе слабы гарнізон пад начальствам ваяводы князя Даниіла Мышэцкага, у якога было некалькі дараваальных, як для чалавека вайсковага, загануў:

па-першае, любіў ваявода падглядаць за жанчынамі, калі яны мыюцца ў лазні або калі ідуць да ложку;

а па-другое, любіў добра пад'есці, а як усе сядзілі да стала, то адразу ж пачынаў распавядаць пра тое, як грамадзянін Мінін з князем Пахарскім Маскоўскі крэмль аслабаны ад польска-літоўскіх акупантаў, а як аслабанылі, то ўбачылі там бочкі з распарцаляванымі засоленымі ў лёку трупамі уланаў ды гусараў, якія захопнікі па прычыне вялікага голаду елі пад час аблогі. Ва ўсіх гасцёй, вядома, ад такіх размоў кус мяса станавіўся ўпоперак горла, і толькі ўлюбёны князеў кухар Антошка, каторы зь ім ва ўсіх паходах поруч быў, пачынаў выпытваць, а ці шмат солі ў тых бочкі сыпалі, і ці клалі туды лаўровы ліст або мяранак, і якім воцатам залівалі - вінным ці яблычным?

Але ж была ў ваяводи і адна недараваальная заганя - ён сьвята верыў у тое, што маскоўскае войска хутка вернецца, на столькі сьвята, што нават стрэльчых сваіх пераканаў у гэтым.

Застаўся князь пры сваім перакананьні нават тады, калі абозны гетман літоўскі Міхаіл Пац з войскам Вільню аслабіў, а самога Мышэцкага з рэшткамі гарнізону абклаў у верхнім замку. А паколькі замак быў добра ўмацаваны і стаў на высокай, стромай гары, то вырашыў Пац ня лезьці на сьцены, а пачакаць, пакуль ваявода сам ня здасцца.

Але ж правіянту ў замку было дастаткова, ды і ўлюбёны кухар Антошка ўратаваўся разам з ваяводам. Вось і не сумаваў князь Мышэцкі з тае прычыны, што ня можа з гары ні Вільні, ні войску варожаму вялікае крыўды ўчыніць і па-ранейшаму распавядаў за палуднямі сваю заўсёдную гісторыю пра адсечаныя галовы ў бочках зь лёкам. А не сумаваў ён яшчэ й таму, што прыхапіў з сабою з каралеўскага палацу былую ўласнасьць караля Яна Казіміра - падзорную трубу, і па вечарах, як толькі ў вільненскіх палацах запальваліся жырандолі, сьідаў перад байніцай і вивучаў начное жыццё сталіцы Вялікага Княства. Больш за ўсё любіў ён назіраць за самім Янам Казімірам, што ўжо пасьпеў вярнуцца зь Сілезіі і далучыўся са сваім войскам да абознага гетмана. Адно нэрвавала ваяводу манэра караля дзьмухаць на сьвечкі ў самы цікавы момант.

Здымаў сукню якой шляхціцы Ян Казімір як і належыць, пры

сьвятле ды не раней, чым тая яго разьбярэ. Адыходзіў кароль, дзівіўся на аголеную жанчыну і гасіў сьвечкі. Тады назаўтра раззлаваны Мышэцкі, хедзь толькі віднела, загадваў набіваць гармату і ўласнаручна страляў па тых кварталах, дзе зь вечара бачыў караля, потым хапаў трубу і разглядаў перапалоханых кабатаў, што бегалі па вуліцах у адных кашулях, а то й бязь іх.

У такіх забавах прайшло восем месяцаў. Але аднаго ранку кухар Антошка паведаміў ваяводу, што харчу ў замку болей няма, затое ёсьць яшчэ два мяхі солі й дзесяць бочак пораку, а порах зь іх можна і высыпаць. Ваявода нічога не адказаў, і зачыніўся ў пакоях разам са сваім апошнім суцяшэньнем - падзорнай трубой.

Увесь вечар глядзеў Мышэцкі на вокны каралеўскага палаца, але ў тых днямі пасьпелі ўставіць вітражы, а таму нічога вартага так і ня згледзеў. Апоўначы ён нарэшце наважыўся - запаліў кнот і падаўся ў сутарэньні, каб узарваць сябе разам з замкам і гарнізонам, ды каб абломкі абрынуліся на каралеўскі палац. Але перад самымі бочкамі яго перанялі ўласныя стрэльчыя на чапе з улюбёным кухарам Антошкам, аднялі кнот, закруцілі рукі і выдалі абознаму гетману літоўскаму Міхаілу Пацу, за што і атрымалі дараваньне ад Яна Казіміра.

Вайсковы суд прысудзіў ваяводу да страты сьмерцю, што і адбылося на плошчы перад Катэдральным касьцёлам сьвятога Станіслава. Перад стратай Мышэцкі пакланіўся ў бок каралеўскага палацу, а калі яму заўважылі, што Яна Казіміра там цяпер няма, то адказаў, што разьвітваецца завочна, а таму дастаткова пакланіцца й таму мейсцу, што было некалі асьвечана каралеўскай прысутнасьцю.

Вырок суда выканаў уласны княскі кухар Антошка - адсек ваяводу галаву. Той жа Антошка прыўлашчыў сабе падзорную трубу, аднак карысьці зь яе ня меў, бо каб зазіраць у чужыя вокны, трэба сядзець вышэй іхняга ўзроўню.

17.01.89.

ТАЦЯНА БАПАЧ

ВЕРШЫ ДА САВЕЛІЯ

* * *

Пойдзем, Савелій, туды, дзе ні сьцежак, ні сьцен...
Там толькі вецер сьпявае на восеньскай сцэне,
І - сярод шэрых - адзін фіялетавае цень
Не падмаецца болей са зьдэртых каменяў.

Пойдзем, Савелій! Разбурым старое жытло,
Пусьцім на вецер багацьце і гучную славу,
І непарушы парушым спакой і палон,
І атрымаем на волю вялікае права.

Пойдзем, Савелій! - і будзе нам лёгка і проста
Вольнымі хіць на зямлі, дзе ні сьцежак, ні сьцен,
Дзе толькі вецер сьпявае пра вечную восень,
Дзе заблукаўся адзін фіялетавае цень.

* * *

Аднойчы, ідучы звычайным шляхам,
зрываючы салодкія сьцяблінкі
смагдавай пасья дажджу травы,
ты раптам прыгадаеш мой радок,
і ў тахт хадзе пачнеш яго сьпяваць,
і радасна задзівісься: ого!
а песенька нішто сабе выходзіць...
Дальбог, у тым пустым, нікчэмным сьвеце,
дзе кожны з нас сьпявае сам сабою,
няма хвіліны даражэй за гэту.
Таму чаму, спытаеш, плачуць людзі,
што там і тут сустраліся табе?
Савелій, дружа, растулі павекі -
няўжо ты не пазнаў сваіх сяброў?...
На ўсіх адна дарога ў строгі хорам,
там споведзі высокае сьвятло.
Але туды няўмольна не пускае
адступнікаў прадажных і паскудаў
маёй любові брама залатая.

Цябе даўно я ведаю,
праходзь.

* * *

Вядома, мілы дружа, я хыву
у доме, дзе усё здаецца дзіўным.
Сюды не залятаюць матылі
і ластаўкі пад вокнамі ня лепяць
сваіх, нібы шкарлупкі, крохкіх гнёздаў.
Калі засохла бедная герань,
я выкінула з клеткай канарэйку,
затое згатавала тлусты крупнік -
яго прасіў прад сконам грозны муж.
Вядома, мілы дружа, тут няма
партрэтаў у цяжкіх драўляных рамах,
замест сьцягоў лунае на гаўбцы
блакітная самалая бялізна,
а слукі габелен праела моль.
Сюды ўначы завітвае хвароба
і носіць па кутах тэмпературу
і пакідае па сабе салодкі пах
цім'янаў, валяр'яны і нуды.
Вядома, дружа, вам утульна тут -
вы мне зямляк

ці колішні знаёмец,
і мой адповяд вам ня будзе дзіўны:
я не люблю вас,
я люблю Шапэна.

* * *

Таму што патрэбнае слова - нішто,
калі яно позна прыходзіць,
таму што мінаюць гады і гадзіны,
а нашае мейсца - старое,
таму што няма дзівосней пары
за брыдку, брудную восень,
таму што блізкае полмя клёна
здаецца з вакна сапраўдным,
таму што я не дачка і ня сын,
а хто я - ніхто ня скажа...
Таму што ў добра пашытай спадніцы
гадоўнае - доўгія ногі,
таму што гэткае глупства кажа
той, каму можна верыць,
таму што лісты прыходзяць ня часта
і вечар мой не кранаюць,
таму што зямля, на якой стаім,
ухо амаль што ня дыхае,
таму што няшмат засталася сэрца,
таму што дарога - за небакрай, -
вы мяне не пакінеце.

* * *

Прыходзьце, калі сьцімнее,
ці сьвята будзе, ці будзень,
калі ў азалелых прысадах
прачнуцца на ноч ліхтары,
калі я астыгну ад клопатаў,
пазногця майго ня вартых -
глытком цыгарэтнага дыму
адзначу завершаны дзень...
Прыходзьце - і ўволю наплачцеся,
а я адшукаю рыфмы
да слоў "перестройка" і "гласность".
Я ведаю, вы ня любіце
маіх грамадзянскіх строфаў,
ды ваш чырвоны аловак
зь іх болей ня выпусьціць кроў.
А сёньня прыходзьце прыцемкам,
прыходзьце ў сьлязах і ў возграх,
іх вам падатрэ старанна
мой ветлівы сакратар:
"... но знаете, я сожалею, -
Татьян-Николавна заняты,
сейчас у нее совещание...
Зайдите, товарищ, завтра".

І ГАР АБКОЎ †

ІМПРЭСІІ

1. Вежа і полмя

Сярод сімвалаў, пакінутых людзьмі, адзін з самых неўміручых вежа.

Напачатку, у мудрым дзяцінстве чалавечага роду, яна стала спробаю злучыць зямлю й нябёсы, узыйсці на неба, паднаць людзей і багоў у сьвятым веданьні аднасьці ўсяго. Невядома, чаго там было болей: наўнасьці, неразуменьня чалавечае прыроды ці гонару й гвалту... Угневаньня багі давалі, што зямны лёс - множнасьць і найвышэйшая мудрасьць - мудрасьць пакоры, прыняцьця гэтае множнасьці.

Так кажа паданьне. Але паданьне сьвядома зацягнута сапраўдны сэнс.

Бабілёнская вежа была пабудаваная!

Доўгі й цяжкі шлях, тысячы прыступкаў, сотні пакаленьняў леглі ў зямлю, і вось, нарэшце, ён, першы, Гэрмес Тройчывялікі.

Ён - першы чалавек - Адам - узыйшоў на неба й жыў побач з багамі. Але ж - далей кажа паданьне - чалавечая душа, Ева, ня ўгледзела, не знайшла сябе ў лютэрку нябёснага блакіту. Там, дзе мусіў быць твар, у жорсткай бясконцасьці зеўрала Нішто. І яна сыйшла на зямлю, сьвядома абрала зямное - славуты яблык. Сярод халоднай беспрытульнасьці палкія парасткі пакуты - полмя.

Відаць, менавіта тады вежа ўрасла ў зямлю: пасіверае каменне бараніла, камні дарылі цяпло чалавеку, трываласць сярод зьменаў, спакой. Сярод бясконцасьці сусьвету - адваяваны кут чалавечага веку.

Ды, як і ўсё на сьвеце, вежа старэла, губляўся яе патаемны сэнс, - тое, што для нашых дзядоў было цяплом і прытулкам, для нас - этнаграфія, старажытнасьць, музейны экспанат. Зноў і зноў гартаю слоўнікі, там ёсьць значэньне, але няма патаемнасьці. Што ж гэта такое сёньня - вежа? Калісьці гэта быў шацёр, рухомы будынак, што перавозіўся зь месца на месца ў бясконцых вандроўках.

А можа гэта толькі іншая назва адзіноты, адчужанасьці, адасобленасьці? Вежа, мураваньне якой складзена з бясконцых хвілін, ахвяраваных самаўпэўненаму, неталерантнаму часу, - таемная душэўная забудова, выспа ў душы. Мейсца, дзе ты сам-насам з сабою, дзе цябе не дасягае грукат звонку, мейсца, дзе ты ёсьць.

Неразмовы пра палітыку, нечытаньне газэтаў зранку, - першыя камяні ў падмурак тваёй вежы. І вось тое, што раней турбавала, пакідала ў балючым зьнібенні, праплывае як пахмурны восеньскі дзень за вакном пакойчыка, пусты й трывожны. Рахункі з часам, адплата за хлусню, канфармізм, крывадушнасьць...

Але надыходзіць пара, і разумееш, што патаемны сэнс усіх

душэўных забудоваў - крохкі агеньчык, што заўсёды жывы за мурамі. І вось гэта ўжо не агеньчык, а нязгасны евангельскі агонь, што палае ў нашых душах, які мы асьцярожна разьдзьмухвалі, у які мы паверылі, які стаў намі.

Бяз варты й аховы, безабаронныя, ідзем у ноч. Адныя сярод сьцюжы й цемры, сярод бязьлітаснай начной прасторы. Толькі нязгасная, палымяная вера ды спадзяваньне паэта:

Згадае прырода пра пашчотную сваю ўладу.

2. Акутагава

Гэтыя некалькі словаў прысьвечаньня Акутагаву Р'юноскэ, японцу, якому перад ськонам (ён скончыў жыцьцё самагубствам у 1927 годзе) трызьніліся зубчастыя колы.

Спачуваньне вымушае мяне трымацца ўдалечыні ад яго. Я баюся парушаць яго чулую й хваравітую самоту; лёс склаўся так, што самае добразычлівае спачуваньне назаліе й адно ўзмацняе трызьненьне, што мучыла яго апошнія гады жыцьця.

Цеплыня, зь якой я заўсёды думаю пра яго, ні ў чым не ўгрунтаваная. Дзіўны ягонь сьвет жыве ўва мне болей як спакуса, я зрэдку яго перачытваю і заўсёды пачынаю з "Жыцьця ідыэта".

Амаль што не запамінаючы сюжэтаў і дэкарацыяў, праглядаю старонкі, спрабую знайсці іншае, але заўсёды адно: бясконца пакута.

Вялікі Сайгэ пакідае ўтульную пэўнасьць палацаў дзеля бяздомнасьці й вандраваньняў. Няўжо й сёньня, каб пісаць, пісаць па-сапраўднаму, мусім адкінуць звыклае прыняцьце сьвету й пайсьці ў старую краіну болю ды пакутаў? Ня ведаю. Але пасля Акутагавы ўсялякае апавяданьне, ўсялякая мэтафара, якая не прахытая ці прахытая крывадушна, пакідае ў маёй душы хіжую пляму сьматасьці.

Чалавек жыў. І няўжо ўсяму гэтаму (О, Бохуна!) вынікам - невыразнае філялягічнае балбатаньне, якое вызначае мейсца чалавека ў гісторыі літаратуры. Няўжо тое мейсца, адкуль ён сёньня глядзіць на нас, менш значнае, менш сапраўднае й менш лучыць нас адно з адным?

Шлях: з прасьветленасьцю й зубчастымі коламі. Адданасьць. Жалезныя боты вандроўніка й засяроджаная падрыхтаванасьць да сьмерці.

ФУГА ЦЕМНАГА ЧАСУ

Кубак самоты ў гатэлі на абрус паркалёвы
праліўся, вочы твае - глыбейшыя за нішто
абрынуліся рукі ў шал, за вокнамі
сьмерць сьпяваюць натоўпы
пацьвелім хіжае сьвятло, а потым
зоймемся каханьнем, вочы твае
цямнейшыя за ноч, нібы сьвечы
сьвецяцца грудзі...

Кубак самоты ў гатэлі ў шал паркалёвы
абрынуўся, рукі твае - халаднейшыя за нішто
пасьцеляць сьмерць нібы песню
паркалёвыя людзі, сярод глыбокае ночы
пацьвелім час састарэлы, а потым
зоймемся каханьнем, грудзі твае
няхай мне сьвецяць і сьвечы
гараць аб тым, што няма нас...

Кубак самоты глыбейшы ад нішто прадіўся
ў ноч паркалёвых душаў, адвечна
вочы твае ў шале каханьня, песні начныя
сьмешных людзей гучаюць
адвечна, адвечна каханьне, назаўсёды
вочы твае, рукі, грудзі і ўлоньне, няхай нам
дапамогуць сьвечы, а потым
сьмерць і гатэль і кубак самоты... ЭННІС!

* * *

За небакраем Эўропы: у акопах заціхла туга
Людзі, нібыта пасья хляраформу, хьвуць-паміраюць
Ціхае хітаньне: ня спаць
Цёмныя, начныя словы на паперы згараюць

Кроплямі маляванага раю сьцякаю з-пад рук
Існаваць, існаваць
Ісьці тваімі шляхамі, забітая зьнічка Эўропы
Глядзі:
Нібы вечнасьць у шашкі, гуляюць у сьмерць далакопы

За небакраем паэзіі: ноч, ханскі патруль
Далакопы дзеляць вопратку, колькі стагодзьдзяў?
Ах, сьвятая нянавісьць, толькі тут мы дома
Сярод пахаваных магія і забытых багоў

* * *

эмігруем
у адзіноту
сівыя дрэвы

* * *

На пошукі сапраўднага дому адыходзіць ён
апрача восені згаданай і неба вачніц
апрача пошалу азяблых рамянаў
апрача воглых крокваў старых камяніц

на пошукі сапраўднага сьвету дзе галеч рай
дзе восеньскаю лістотай колішні улюбёнец адам
пасыпае сьляды хіжых зграй
правячых балаганны ашчар мажорным ладам

дзе ніштожыць сьляпое нішто адвечны закон
на пошукі сапраўднага болю 0 толькі душа
пачуе яго нямыстны стогн
і раскіне пасьвятлялыя рукі... абапал крыжа

1 СТУДЗЕНЯ 1982 Г. ІМПЭРЫЯ

Тлусты розум напяў блазнаў каўпак
душа мроіць, верзіць сярод прарочых сьнягоў
пакойчык, 10 на 10, няўцяжны знак
сьпелым болям пазначаны джалы сьцягоў

не глядзі навонкі, лепей - хочаш - кавы згатуй
хочаш - выйдзі, пастой ціха сярод мар
цыгарэту выпалі, ці - енкам - сьвет уратуй
апантаны, пачырванелы ад натугі абшар

а хочаш - запальнічкай чыркні цяпло
пагрэй тых, хто пад шынамі чорных марусь
цябе чакае, 10 на 10, болям сон заняло
покуль тут, ды губам мроіцца-мроіцца... БЕЛАРУСЬ

МІКОЛА РАМАНОУСЬКІ ≠

ПРАКТИКАВАНЬНЕ ЯН-СІНЬ

І м п р а в і з а ц я

"Стэла ста ерогліфаў" славуэтага кітайскага даўша Люй Дун-біня раіць: "Дзея ўтаймаваньня сардэчнага - трымацца безу-чыннасьці". Адгэтуль вынікае ідэя медытатыўнага практыкаваньня Ян-сінь, скіраванага на ўпарадкаваньне сьвядомасьці.

Для заняткаў патрэбна каляровая фотакартка альбо паштоўка з адной-дзьвюма буйнымі, на ўсю картку, кветкамі (най-лепей белымі півоньмі) на фоне зялёнае лістоты. Паўзірайцесь перш на паштоўку й запомніце вобраз кветак. (Калі ўжо добра памятаецца, дык можна не глядзець, а проста ўзгадаць). Потым павольна заплюшчыце вочы ды ўяўляйце сабе гэты вобраз, а тым часам тройчы прамоўце працягла "хэ-э-э" (шум паветра на выды-ху). Па-кітайску тут маецца на ўвазе слова, што азначае злучэ-ньне, аб'яднаньне - у сэнсе спалучэньня вобраза з сьвядомась-цю, гэты сэнс, як у аўтатрэнінгу, трэба ўсьведамляць. Уяўляйце без напружаньня, лёгка, хоць бы вобраз і быў невыразны. Неўза-баве вобраз прападзе, і сьвядомасьць пазбавіцца ад канкрэтных думак. У гэтым стане й трэба застацца. На заканчэньне яшчэ раз узгадайце сабе вобраз кветак, і можна расплюшчыць вочы.

Падчас медытацыі трэба, каб кончык языка зьлёгка да-кранаўся да альвэолаў (цывёрдага нёба). Важна як найглыбей расслабіцца. На дыханьне зьвяртаць увагі ня трэба. Займацца можна ў любым мейсцы, у любой паставе, абы крыху вольнага ча-су - хоць у аўтобусе на дарозе на працу. На пэўны эфэкт можна спадзявацца, калі займацца штодня й калі самы доўгі занятак на працягу дня дасягае 5-10 хвілінаў. Увогуле даўжыня занятку ад-вольная: хоць 3-5, хоць 15-20 хвілінаў.

Некалькі заўвагаў:

1. Пачаткоўцы звычайна намагаюцца ўявіць вобраз кветак як найвыразней. Ад гэтага сьвядомасьць напружваецца, па-сьля занятку галаву расьпірае, матылічыць, могуць зьявіцца й іншыя нядобрны адчуваньні. Каб расслабіць сьвядомасьць, трэба проста ўяўляць, не канечне надта выразна.

2. Шмат у каго на першым месяцы заняткаў могуць эда-рацца галюцынацыі - сьветлавя або каляровыя плямы, розныя во-бразы й г.д. Ня трэба ані падабаць прыгожыя галюцынацыі, ані гідзіцца брыдкіх, адно расслабіць цела й сьвядомасьць ды за-хоўвацца ў ранейшым стане.

3. Асацыяцыі ды развагі, якімі звычайна запоўненая чала-вечая сьвядомасьць, падчас медытацыі лішнія. Калі іх няма, гэта й ёсьць "ху дзін", уваход у спакой. Кай пачуцьці самі па сабе паўстаюць і зьнікаюць, ня трэба ў гэта ўмешвацца.

4. Разам з Ян-сінь можна займацца дынамічнымі практыка-ваньнямі - як зьнешнімі, так і ўнутранымі стылямі у-і, (у тым ліку і тай-дзі цюань), але нельга сумяшчаць яго з дзы-фа гун ды іншымі статычнымі практыкаваньнямі, г.зн. такімі, якія выконваюцца ў расслабленьні ды ў нерухомасьці.

МРОЯ ≠

п е с ь н і

ЕН ЯШЧЭ ВЕРНЕЦА

Ен мне сказаў: "Зашмат пагарды
У сьвеце, ні на што ня вартым,
Дзе у паветры гіне слова,
І ад імкненьняў - толькі стома".

Ен мне сказаў: "З мяне даволі!"
Сказаў, ня вернецца ніколі,
І не спыніць яго хады,
Ды я спакойны, як заўжды.

Ен яшчэ вернецца.

Ен мне сказаў: "Нашто сьвітанак,
Калі штодня адны туманы,
Калі штодня дажджы бясконца,
І ўсё адно ня бачна сонца.

Нашто Купала і Скарына,
Калі ўсё роўна ўсё загіне?"
Ды я лічу ўсё гэта жартам,
Бо ведаю яго характар -

Ен яшчэ вернецца.

ЗОНДЭРКАМАНДА

Вачамі б'юць, як салдаты з гарматы -
Не трапляй пад прыцэл, небарака!
Твар усміхаецца губной памадай,
Нават словы - пад слоём лаку.

Яе мужчыны маюць машыны,
А ў цябе ні граша за душой.
Яе цікавіць усё, што зараз модна,
Яна б магла пайсьці з табой.

Зондэркаманда - армія любові.
Зондэркаманда - служба ўначы.
Зондэркаманда - жалезная логіка.
Зондэркаманда - зграя жанчын.

Ёй падабаюцца іншаземцы,
Яна ўсім целах змагаецца за мір.
"Ямаха", "Блэк Хоз", "Уінстан", "Сэйко" -
Яна не заблытаецца ў назвах фірм.

Яна штодня пры поўным узбраенні,
Усё, што трэба, знаходзіцца пры ёй.
У яе вачох зьяўляецца натхненне,
Калі апускаецца ноч над зямлёй.

Зондэркаманда - армія любові...

АМБІЦЫІ

Прагнуць прызнання шматлікія геніі,
Карлікі лічаць сябе гігантамі.
Балацуга крычыць: "На калені!" -
Ён сябе бачыць вялікім магнатам.

Надрываюцца лаўрэаты,
Цягнуць у неба свае дыпламы,
Мастак-дальтонік даецца матам,
Ён хоча быць сусветна вядомы.

Амбіцыі...

Стары альфонс крычыць пра каханьне
І прэтэндуе на ролю знаўцы.
Паэты змаганьне вядуць за званьні,
Цягнуць да мэты дрыжачыя пальцы.

Амбіцыі...

Сотні ратоў, скрыўленых крыкам,
Сотні вачэй, сотні ілюзій.
Пнуцца крычаць, лаюцца брыдка
Хворыя маніяй велічы людзі.

Кожны мець зубы вострыя хоча,
Зубы - гэта надзейная зброя.
Божа, ня дай напаткаць мне ўночы
Гэтай вайны герояў.

ПЕРАМОЖЦЫ

Мы гулялі ў вайну кожны дзень са сьвітанку,
Мы стралялі з драўляных гарматаў па шклянках,
Мы давалі сабе ўзнагароды і званьні,
Не было ў сьвеце тых, хто цягацца мог з намі.

Пераможцы...

Мы зьмянілі цукеркі на цыгаі эты,
Мы забылі панами, надзелі бэрэты,
Толькі болей сабе мы ўжо не належым,
Ад кагось ды чагосьці адчуўшы залежнасьць.

Пераможцы...

І паўзком па гразі кожны дзень са сьвітанку,
Нас раўняюць зь зямлёй кулямёты і танкі,
Пасьмяротна ідуць ўзнагароды і званьні.
Тут услодыч вайна нагулялася з намі...

ПАЛЯВАНЬНЕ НА ВЯДЗЬМАРАК

Сёньня мэта апраўдвае сродкі,
Дык сьцеражыся, вар'ят.
Ты сабе незалежнасьць дазволіў,
Мы сабе дазваляем гвалт.

Паляваньне на вядзьмарак.

Мы ня здольны спакойна ўспрымаць
Думкі твае і выгляд.
Час прыйшоў, і сёньня - наш дзень.
Мы прынялі твой выклік.

Паляваньне на вядзьмарак.

Уздзем нашыя лозунгі ў неба,
Нас апраўдаюць законы.
Сёньня суд над непатрэбнымі,
Мы не кранаем спакойных.

Паляваньне на вядзьмарак.

УЛАДЗІМІР БЬЦЯПАН

КОЛЕР ХАКІ

Нашы ложка былі побач - на другім ярусе, насупраць вялікага вакна, зь якога ўвесь час цягнула сьцюхай. За вакном гайдаўся ліхтар, і ягонае сіняе нежывое сьвятло перашкаджала спаць. Нават калі на вуліцы было ціха, ліхтар пагойдваўся, і сьвятло паліравала нашыя змарнелыя твары.

- Гэй! Пятак, раскажы, якія ў твай Касі грудзі! - загадваў сяржант і штуркаў нагой у панцырную сетку.

Алесеў твар палатнеў, рабіўся аднолькавага колеру з падушкай. Пляма на шчаце цямнела.

- Ты што, ня чуеш? Пісьменьнік?

- Ён успомніў і язык праглынуў!

- Сяржант, глядзі, каб твой салдат сьлінай не задушмўся.

Відаць, успамінае!

- Вялікія ё мяккія, а, Пятак?

- Пятак, а ты спрабаваў на райлі?

- Склізка.

У казарме рагаталі. Мой сусед маўчаў. Ягоныя вочы былі сухія й бліскучыя. Алесем яго звалі толькі некалькі чалавек з нашага восеньскага прызвы, астатнія карысталіся мянушкай Пятак. Мянужку далі з-за плямы, памерам у пяцікапеечную манету, якая цямнела на правай шчаце майго суседа.

- Ты напішы ёй, каб прыхала, - чулася з цемры. - Мы пусьцім цябе на КПП. Хоць паціскаеш як сьлед, а то відаць, забўся... - ізноў рагаталі ў розных кутах казармы.

- Ты што, заснуў? - штурхалі ў ложка.

- Ён сьпіць? - пытаўся ў мяне.

- Сьпіць, - адказваў я.

У казарме яшчэ з паўгадзіны ішлі размовы пра прыгахосьці ханочага цела, віно, ежу, бойкі, казалі анекдоты.

Алесь ляжаў з адкрытымі вачмі: нерухома, як нежывы. Сіняе сьвятло рабіла твар ненатуральным, як на экране чорна-белага тэлевізара.

Мы страшэнна стамляліся. Ногі, сьпіна, рукі цяжка гулі, нават паварушыць пальцамі было балюча. Мы прачыналіся ў тых жа позах, у якіх клаліся. Раніцай мы не ўсьведамлялі, што пацаўся новы дзень. Мы перасталі чакаць зьменаў і ведалі, што новы дзень, акрамя новых клопатаў, не прынясе нам нічога.

Алесь штодня пісаў лісты да Касі. Ён знаходзіў вольную хвіліну, зашываўся дзе-небудзь у кут, схіляўся над паперай, прыкрываў яе рукой і пісаў. Калі яё клікалі, дык ён падхопліваўся, спалохана азіраўся, згортаў паперу, хаваў стрыжань у кішэню й бег на крык. Я ведаў, што ён не атрымлівае адказаў на свае лісты.

Аднойчы ліст выкралі й ноччу прачыталі ўголос на ўсю казарму. Ня ведаю, як мой сусед прачынуўся, відаць, ад рогагу, а можа, адчуў надобрае й падхапіўся.

- ... Ты прасіла мяне распіліць маланку, і я доўга, бо ру-

кі дрыжэлі, а я хваляваўся, ня мог я знайсці. Ты сьмяялася з маёй нязграбнасьці, а я чырванеў. Ты лёгка скідала сукенку праз галаву, і яна падала да нашых ног. Я клаў яе на рамя, а яна сасьлізгвала на падлогу, і ты злавалася. Потым ты прычэсвалася, а я разгублена й зьбянтэжана глядзеў на цябе. Я ўвесь час баяўся, што хто-небудзь з тваіх сяброў зойдзе ў пакой і ўбачыць цябе, але я й хацеў, каб хто зайшоў і ўбачыў нас разам. Ты ўпэўнена хадзіла па пакоі, прыбірала сваю сукенку ў шафу. Ты адлюстроўвалася ў цёмным вакне, у шафе, у паліраваным рамаі, вялікім люстры, а я саромеўся й баяўся падняць вочы...

Алесь стаў у споднім пасярод казармы і прасіў, каб сніміліся, каб аддалі ліст. Але ягоны тонкі інтэлігенцкі голас яшчэ больш заводзіў публіку. Асобныя радкі і абзацы перачытваліся па некалькі разоў.

... а я саромеўся й баяўся падняць вочы. Ты кудлаціла й блытала мае валасы, закрывала мне вочы й казала, што я твой самы ўлюбёны кавалер. Ты накідвала вялікую мужчынскую каўчугу й сядла да мяне на калені. Мне здавалася, што я губляю прытомнасьць, а ты сьмяялася...

Алесь бегаў ад ложка да ложка, блытаўся ў лябірынтах пракодаў, падаў. Ягоны голас зрываўся на сьвісьцячы шэпт, быццам яму выбілі зубы. Потым ён пачаў рухацца заповолена, яго белую прывідную постаць пачало хістаць.

... Я не заўважаў, што скончылася музыка. Ты пацягвалася, адпускала мяне з абдымкаў і прасіла памяняць кэсэту. У пакоі пахла кветкамі, тваім целам і парфумай - мне здавалася, што я вельмі п'яны...

- Давай далей, што спыніўся! - крычалі з цемрадзі казармы.

Алесь стаў пасярэдзіне.

... пахла тваім целам... я п'яны. Я прачынуўся раней за цябе. Мне было сорамна за маё нязграбнае цела. Я апрачынуўся й сеў у фатэль. Раніцай ты была сумная, на вуліцы ішоў дождж. Ты казала, што ўсё будзе добра, і разьвіталіся мы некалькіх хвілін, я не пасьпеў табе ўсё сказаць...

Ліст Алесю аддалі. Кінулі на падлогу.

- Пятак, да ты пісьменьнік. Заўтра напішаш маёй, - сказаў сяржант, што ляжаў на першым ярусе пад намі.

- Ёй трэба не Пятак, а такі, як я, - зарагатаў нехта ў куце казармы.

- Лепш я. Раніцай ёй не было б сумна, - сказаў і пазяхнуў сяржант.

- Як ён там напісаў? Гладкія доўгія ногі і грудзі?

Алесь стаў нерухома ды глядзеў у падлогу, вакоя чуліся рэплікі, парады, кпіны. Ён не адказваў і здавалася, ня чуў і ня бачыў нічога.

Алесь падняў ліст і басанох па халоднай падлозе пацягнуўся ў прыбіральню. Калі я прыйшоў туды, ён кідаў парваную на дробныя шматкі паперу ва ўнітаз і пусьціў ваду. Я даў яму палову цыгарэты, але ён адмовіўся. Было халодна, мяне стала калаціць, і я вярнуўся ў казарму.

Сярод ночы я прачынуўся ад коладу. Мой сусед ляжаў паверх коўдры ды глядзеў на сіні ліхтар.

- Гэта невыносна... - шаптаў ён.

- Што?

- Ты што, ня бачыш?

- Ліхтар? - выдыхнуў я сінняй парай.

- Жалеза. Скрыгат жалеза.

- Накрыйся, - я пачаў нацягваць коўдру на галаву.
- Я зьбягу, - сам сабе прашаптаў ён.

Мы падхопліваліся з халодных ложкаў у выстылую за ноч казарму. На падваконых і на шкле была шэрань. Мы беглі ў прабіральню, зьвягалі вёдрамі, капалі анучы й рыхтаваліся да ранішняй прыборкі. Пасьля зарадкі запраўлялі свае ды чужыя ложки, шаравалі з содай чорныя пісягі на ліноліуме, выціралі са шкапчыкаў і падваконых пыл, якога не было.

Алесь увесь час працаваў у "бібліятэцы" - так называлі прыбіральню. Парэпанымі ад хлёркі й халоднай вады рукамі ён шараваў кафляную падлогу - "гуляў у шашкі", чысьціў да гарачага бляску мядзяныя краны, мыў унітазы й рукамынікі.

З раніцы ўсе былі злосныя. Нашча палілі, сплёўвалі на падлогу і прысьпешвалі Алесь.

Дзень новы быў падобны з мінулым, як начышчаныя салдацкія гузікі.

Былі вечары, калі ўся рота стомлена валілася на ложка, і пасьля двух-трох сто разоў чутых жартаў засынала. Нехта цяжка ўздыхаў, выкрыкваў каманды, лаяўся, стагнаў... Гэта былі рэдкія вечары.

Шаргачэла па вокнах завая, курэла вакол ліхтара сіняя крупа, вецер лізаў шкло.

Такімі вечарамі Алесь распавядаў мне пра сябе, пра маці - настаўніцу малодшых клясаў, і, зрэдку, - пра Касю.

Грукалі боты - па казарме праходзіў дзяжурны па роце. Алесь змаўкаў, мы рабілі выгляд, што спім.

... Яна вучыцца на трэйцім курсе. Некалькі разоў я хадзіў на канцэрты ў кансэрваторыю. Уяўляеш, - вялікі чорны раяль, а ля яго кветкі, шмат кветак. У зале цішыня. Потым апладысменты...

Яна заўсёды выступае ў доўгай аксамітнай сукенцы, а ў валасм падвязае чырвоную стужку...

Яна робіць паклон, падыходзіць да раяля, сядзе, папраўляе спадніцу, ставіць ногі ў бліскучых лякавых чаравічках на пэдалі і разгортвае ноты...

Звычайна ў гэтым мейсцы ён спыняўся і паварочваўся на спіну.

- Пасьля канцэртаў мы разам з яе сябрамі ішлі да яе. Я звычайна нёс кветкі. Яна казала, што мне пасуюць букеты ў шалёсткім цэляфане. Кветкі пахлі парфумай і сьнегам...

Дома мы вячэралі, пілі віно з высокіх крышталёвых келіхаў, уключалі магнітафон і танцавалі. Кася апранала джынсы й мужчынскую кашулю, а сукенку хавала ў шафу...

- Давай спаць, - прапаноўваў я.
- Ведаеш, аднойчы я застаўся ў яе. Гэта было вясной, на яе дзень нараджэння...

- І што?
- Я не магу. Я зьбягу. Расклад цягнікоў я ведаю. Мне трэба ўбачыць яе. Хоць на некалькі дзён.

- Гэта нічога ня зьменіць. Заляціш у дысбат і ўсё.
- Ты не разумееш. Сьпі.

Мне сьніўся раяль. Маладая жанчына ў аксамітнай сукенцы. Вялікая шафа, у лютры якой адбіваецца яе прывабнае цела. Сукенка, якая мякка падае да нашых ног.

Музыка мне ніколі ня сьнілася.
Вясной, калі прайшла дэмабілізацыя, мы ўздыхнулі з палёг-

кай. Служба стала звычайнай і аднастайнай. Мы нават зьнешне зьмяніліся: вопратка была чыстая, падшытая, адпрасаваная.

Алесь зрэдку пісаў лісты й не атрымліваў адказу. Вечарамі мы размаўлялі пра службу, і, дзіўна, сьвятло ліхтара нам не замінала, хоць вакно было адчыненае ўсю ноч.

На той час у ложкага зьявіліся свае інтарэсы. Мне перавялі працаваць у клуб, Алесь заступаў на варту, у нарады і езьдзіў на палігон будаваць гаражы й капаніры.

Мы ляжалі перад адчыненым вакном, глядзелі на цёмнае неба, на цёплыя вільготныя зоры, на матылёў, што лёталі вакол ліхтара.

Размова то перапынялася, то пачыналася ізноў.
- Праз тыдзень ёй дваццаць тры, - сказаў Алесь заклапочана.

- І што?
- У яе дзень нараджэння. Трэба нешта рабіць.
- Лепш ня думай пра гэта, - параіў я.
- Не магу.

- Што ты з-за яе мейсца сабе не знаходзіш. Яна табе нават адказаць ня хоча. А ты...

- Яна тут ні пры чым, - сказаў ён пасьля доўгага маўчаньня.

Тут я не стрымаўся ды выказаўся пра яе і пра іхнія адносіны. Алесь выслухаў, паглядзеў на мяне, як глядзяць дарослыя на дзяцей, і вінавата ўсьміхнуўся.

- Яна любіць кветкі. Раніцой пазваню ў дзьверы й аддам вялікі букет. Ёй будзе прыемна.

- Давай спаць. Ведаеш, калі ў цябе будзе дзень нараджэння, я куплю пяцьсот канвертаў і стос паперы табе ў падарунак. Каб ты пісаў ёй лісты, - сказаў я й хутка заснуў.

- Слухай. У цябе ёсьць грошы? - пабудзіў ён мяне ўначы.

- Восьць. Сьпі. Позна.
- Мне вельмі трэба. - Ён глядзеў на мяне й загадкава ўсьміхаўся.

- Ты што, ідыёт? Прасьпіся.
- Я не магу тут. Мне трэба быць там.
- Ты звар'яцеў! Цябе зловяць.
- Усё адно. Так будзе лепш.

Калі я чуў такое на пачатку службы, дык не надаваў асаблівай увагі, - усім было цяжка, усе хацелі зьбегчы...

Я размаўляў зь ім да сьвітання. Я пераконваў і адгаворваў. Перад сьвятаньнем, калі неба пачало сьвятлець, я пераканаў яго й стомлена заснуў.

... Паседжаньне трыбуналу адбывалася ў клубе. Перад сьнянай паставілі дыктавую агароджу, пафарбаваную ў колер хакі. Я стаяў на ганку й глядзеў на пляц. Дзіўна, я адначасова бачыў сябе і ўсё астатняе. Пляц быў вымыты, на ім ярка бялелі лініі ды стрэлкі, з ганку добра чыталіся каманды на бэтонных плітах. Жанчын і афіцэра, якія йшлі да клубу, я заўважыў адразу і здзівіўся нетутэйшаму выглядзе жанчыны. Яны па дыяганалі перасеклі пляц. Калі жанчына параўнялася з тупаносай машынай і праходзіла каля закратаванага акенца, у яе з рук выпалі акулеры. Шкельцы разьбіліся на дробныя аскепкі, а металёвая аправа засталася цэлая... Потым жанчына час ад часу выцягвала яе з чорнага рыдзькюльчыка й хавала назад. Наўрад ці яна што добра бачыла. Яе твар напружваўся, вочы чырванелі, і я заўважыў, як

дробна дрыжэлі пальцы й крывіўся рот... Жанчына ня плакала і ўвесь час маўчала...

Зала сядзела ціха. Шмат хто спаў. Маладыя салдаты вылучаліся кароткастрыжанымі галовамі й запэцканымі гімнасьцёркамі. Мікрафоны працавалі дрэнна, і часта голас прападаў у панізьлівым сьвісьце, які рваўся з калёнак.

Алесь быў апрануты ў цывільнае. Шэры швэдар і пананьня джынсы ў зале колеру хакі вылучалі яго й ядналі з жанчынай на краі трэйцяга шэрагу. На сцэне побач з доўгім сталом, за якім сядзелі афіцэры, стаў вялікі канцэртны раяль. У зале было задушліва, і ўсе дзьверы давялося адчыніць. На пляцы пачаўся развод на варту, і ў залу заляталі гучныя й рэзкія каманды. Мне было відаць, як Алесь уздрыгвае ад кожнага гукі, як ягоны твар палатнее й пляма робіцца цёмная.

Алесь увесь час глядзеў на вялікі канцэртны раяль у куце сцэны. Раяль быў на маленькіх бліскучых колах.

Калі Алесь пад канвоем вывелі з залы, усе адчулі палёгку. Тупаносая машына пасігналіла на пляцы й ціха-ціха пакацілася да КПШ.

У зале, калі выйшлі ўсе колеру хакі, засталася жанчына. Яна сядзела на краі трэйцяга шэрагу, трымала ў руках аправу ад акулераў і выцірала яе белай хусьцінкай. Жанчына ня плакала.

Нарад па клубе пачаў насіць ваду й імць залу. Салдаты не памнілі толькі там, дзе сядзела Алесева маці...

Я прагнуўся за хвіліну да пад'ёму. Алесь спаў. За вакном вакном стаў густы й вільготны туман. Кроплі блішчалі на білах ложкаў.

- Слухай, мне сьнілася такая каламуць пра цябе.
- Што? - не зразумеў ён.
- Сон дурны сасьніў.
- Даруй. Гэта з-за мяне - позна леглі.
- Нічога. У цябе ўсё нармальна.
- Галава баліць.
- Добра, - сказаў я.

Пасьля сьняданьня я пацікавіўся, ці носіць Алесева маці акулераў у мэталёвай аправе. Ён сказаў, што ніколі не насіла, нават ад сонца. Яшчэ ён сказаў, што хутка ў яе адпачынак, і яна да яго прыедзе. На гэтым размова скончылася. Я пайшоў у клуб. Алесь паехаў на будоўлю гаражоў.

Перад палудняй я даведаўся, што Алесь заваліла цэглай.

Ён саскочыў з кодаўбу самазвала і падварнуў нагу. Ён не пасьпеў адпаўзьці. Пяць тон бітае цэглы абрынуліся на яго. Калі цэглу раскідалі, Алесь быў нежывы.

- Старшына, каб табе не было сумна, паклаў на мейсца Пятака маладога. Не пананцавала хлопцу, - сказаў дзяжурны па роце, калі я вярнуўся з клубу ў казарму.

Я паглядзеў на салдата, які спаў на Алесевым мейсцы. пасядзеў на сваім зэдліку. Потым згарнуў пасьцель і перайшоў на вольны ложак у цёмны кут казармы.

Я ляжаў з заплюшчанымі вачмі й лічыў: спачатку да сотні, потым да тысячы, потым да пяці тысяч, потым зьбіўся й пачаў спачатку.

ДАМА ГЛОБУС ≠

З Д А Н І

1 - ДАМАВІК - I

Маладая жанчына засталася ў доме адна.

Увечары настойліва пазванілі ў дзьверы. Жанчына падумала, што прыйшла суседка, і адчыніла. На парозе стаў незнаёмы барадаты мужчына ў чорным скураным паліце і ў капелюшы, насунутым на вочы. Жанчына памкнулася зачыніць дзьверы, але госьць спыніў яе выразным жэстам рукі ў бліскучай пальчатцы.

- Хто вы? Што вам трэба? - ледзь чутна прашаптала гаспадыня пустой кватэры.

- Я - Дамавік. Усё, што ў гэтым доме ёсьць, належыць мне. Ты таксама належыш мне, - мужчына зайшоў у дом. - Распранайся.

Жанчына скінула чырвоны ў белыя рукі халат і засталася ў чорнай шаўковай сьлізьне.

- Усё здымаць? - спытала жанчына ў вастрасных ботаў.

- Усё, - прагучала з-пад цёмнага капелюша.

Гаспадыня скінула бялізну.

- Павярніся да мяне спінаю й сагніся.

Жанчына паслужыла, сама ня ведаючы чаму, выконвала загады Дамавіка. Яна павярнулася да яго спынаю й сагнулася. Ён не здымаў нават пальчаткі, калі рабіў тое, што людзі звычайна называюць актам.

Акрамя халоднага страху, жанчына нічога не адчула.

Калі маладая жанчына ў чырвоным з белымі рукамі халаце курыла тонкую цыгарэту, яна была ўпэўненая, што Дамавік - плён яе фантазіі.

2 - КАДРАВІК

Жанчына прайшла доўгім калідорам і спынілася каля дзьвярэй з шыльдаю "аддзел кадраў". Пастукала. "Каліласка", пачулася з-за абабітых дэрманцінам дзьвярэй. Зайшла. За сталом сядзеў худы чалавек у гарнітуры "тройка" і пры гальштуку - Кадравік.

- Ёсьць пытаньні? - ён паправіў вузел на гальштуку.

- Я па аб'яве, што была ў "Вечаровым Менску"...

- Дакуманты?

Жанчына вынула з рыдкюля пакет і расклала на сталі: пашпарт, працоўную кніжку, стужку фотакартак 3x4 і заяву, напісаную круглым почыркам. Кадравік зірнуў на дакуманты, зазначыў, што фотакарткі някасныя - у жыцьці прыгажэй, устаў і апусьціў шторм на вакне. Ён запаліў верхняе сьвятло і доўгім важкім ключом замкнуў дзьверы. Ключ ён паклаў на высокі, размаляваны пад мрамур сэйф. І толькі тады сказаў: "Можна".

- Тут? - жанчына агледзела кабінет.

- Так, - Кадравік паправіў гальштук.

- Сорамна...

Ён кароткім ключыкам адчыніў сэйф, дастаў адтуль бутэльку каньяку і чарку.

- Выпейце, каліласка.

- А Вы?

- Служба. Пры выкананьні, скажам так.

Жанчына выпіла каньяк. Распраналася яна павольна і акуратна. Кадравік зазначыў, што бялізна зусім новая. Сарамлівая жанчына схавала бялізну пад сукенку, павярнулася да Кадравіка і сказала:

- Сорамна.

- Прывыкнеце, - Кадравік ніколі не гаварыў з асобамі жаночага полу на "ты". - Прайдзіце колькі разоў па кіліме, я павінен паглядзець на вас, ацаніць, скажам так.

Статная жанчына няспешна пайшла па кіліме. Кадравік з прыемнасцю глядзеў на яе вабныя формы ды сам сабе зазначыў, што не разумее, чаму такая жанчына павінна працаваць.

- Можна апануцца, - сказаў ён.

- Але я ня супраць, - жанчына падыйшла да Кадравіка і распустыла вузел ягонага галыштуку.

- Вы атрымаеце накіраваньне ў лепшую групу.

Натуршчыцай жанчына працавала нядоўга, яна выйшла замуж за выкладчыка тэхнікі жывалісу, і той забараніў ёй працаваць наогул.

Кадравік працягвае наліваць сарамлівым жанчынам каньяк.

3 - ВАДЗЯНІК

Легкавая машына афіцыйнага колеру прамінула мост, праехала праз лес, заехала на тэрыторыю пакінутага кляштара, абмінула званіцу й цагляныя выгбы разбуранага сабору, спынілася каля паруйнаванага палаца й пасігналіла.

Праз імгненьне з-за рога выйшаў хлопец у джутавым строі. Ён адчыніў дзверцы афіцыйнай машыны, з якой выйшлі на някошаную траву дзьве маладыя асобы, бландзінка ды брунэтка, а за імі кіраўнік.

- Знаёмцеся, - выгукнуў кіраўнік і ўзяў хлопца пад локцаць, - Вадзянік: гаспадар пакінутага, забытага богам і людзьмі кляштара і сьвятой вады. А гэта мае брунэтка й бландзінка. Імёны й прозьвішчы яны пакінулі ў лесе пад мостам.

- Пайшлі да сьвятой вады, - прапанаваў гаспадар пакінутага кляштара.

- Чакай, - кіраўнік адчыніў багажнік, дзе хавалася вялікая кардонная скрыня.

Вадзянік прыхапіў скрыню, і госьці пайшлі па высокай траве за джутавай сьпінаю Вадзяніка.

За палацам, у лагчыне стаяла на сьвятой крыніцы лазьня, збудаваная па праекту кіраўніка. Лазьня была падрыхтаваная да ачышчэньня ці забруджваньня, бо ўсё залежыць ад сьветапогляду й веравызнаньня.

Д а в е д к а.

Кляштар, заснаваны ў XV стагодзьдзі на паганскай сьвятой крыніцы. Некалькі разоў ён пераходзіў ад каталікоў да праваслаўных і наадварот. Доўгі час у кляштары мясціўся сіроцін інтэрнат. У 50-х гадах нашага стагодзьдзя інтэрнат перавялі

ў райцэнтр і кляштар канчаткова заняпаў. У 80-х на тэрыторыі кляштара жыве мужчына, прозьвішча - Вадзянік.

Бландзінка й брунэтка распакавалі скрыню, сабралі на стол, распрануліся. Яны пакінулі на сабе толькі ўкрасы: бранзалеты, пярсцёнкі, завушніцы, каралі, кулоны, залатыя ланцужкі, крыжыкі, грабеньчыкі, заколкі...

Калі жанчыны разьлілі па фужэрах густы каньяк, Вадзянік сказаў:

- Ня п'ю.

- Ха-ха, - мовіла аголеная бландзінка й паправіла бранзалет.

- Хі-хі, - мовіла аголеная брунэтка й паправіла пярсцёнак.

- Што праўда, то праўда. Ня п'е, - падсумаваў кіраўнік.

Госьці выпілі каньяк.

- Музыка, - сказаў кіраўнік.

Уключыўся магнітафон.

Вадзянік сядзеў у кутку і са смакам еў сакавітыя скрылькі кансэрваванага гарбуза. Еў ён відэльцам са слоіка.

- Горача, - кіраўнік расшпіліў верхні гузік сваёй афіцыйна-крухмальнай кашулі. - Распраніце мяне.

Жанчыны спрытна распранулі кіраўніка.

- Танцы, танцы, танцы! - лазьню запоўнілі кіраўніковы воплескі.

Жанчыны таленавіта затаньчылі на хоўтай падлозе ў сакрэтнай лазьні. Яны спакушалыя пагойдвалі клубамі, плаўна выгіналі станы, сарамліва закрывалі далонямі твары... Кіраўнік зірочна піў каньяк з цытрынай. А Вадзянік, абмякавы да падзеяў, піў са слоіка гарбузовы марынад.

- Карціны, - загадаў кіраўнік.

Жанчыны спыніліся, абняліся й пачалі старанна разыгрываць сцэны лезьбіянства. Яны амаль натуральна цапаваліся ды звышпашчотна лашчыліся, калі Вадзянік незаўважна зьнік са свайго ўтульнага кутка. На крэсьле застаўся пусты слоік з-пад кансэрваванага гарбуза ды відэлец у ім.

Дзверы ў лазьню засталіся прачыненыя. На вуліцы каралаявала лета. Шаравая маланка магла заляцець у лазьню й спаліць яе разам з "карцінамі". Так і здарылася.

На папалішчы знайшлі відэлец. Легкавую машыну афіцыйнага колеру знайшлі толькі праз тыдзень на беразе возера Сьвіцязь, а Вадзяніка дагэтуль небеспадстаўна шукаць, бо дзверы трэба зачыняць.

4 - ДАМАВІК - II

Муж спаў, жонка чытала, калі ў дзверы пагрукалі. Яна паспрабавала пабудзіць свайго мужа, але той не прачынаўся, - ён спаў мёртвым сном. Пагрукалі зноў. Жонка крадком зірнула ў дзвярное вочка. На плячоўцы стаяў і глядзеў на яе Дамавік. У Дамавіка быў твар добрага знаёмага, чыё імя яна ніяк не магла ўспомніць. Жанчына ўскрыкнула, але муж так і не прачнуўся.

Дамавік дастаў з глыбокай кішэні свайго скуранага палітона вялікую зьвязку рознакалібравых ключоў, выбраў патрэбныя, адамкнуў дзверы ды зайшоў у перадпакой, дзе сядзела на падлозе перапалоханая жанчына.

- Муж прачнецца, - яна баранілася як магла.

- Не працнецца, ён сьпіць мёртвым сном, і можа думаць, што што ты ўдава.

У перадпакоі моцна запахла вільготнай скурай. На вуліцы, пэўна, ліло, як зь вядра, бо Дамавік быў ушчэнт мокры. Са скуранога крыса падалі на падлогу буйныя кроплі.

Дамавік зьняў капялюш, сьцягнуў пальчаткі, скінуў паліто... Вастраносыя боты ён паставіў побач з наваксаванымі чаравікамі муха.

- Толькі ня тут, - папрасіла жанчына.

- Тут, - сказаў Дамавік.

Каб у падручніку біялёгіі быў параграф "Дамавікі", дык напэўна можна было б прачытаць такі сказ: "Аднаўленьне патомства ў Дамавікоў адбываецца праз палавы акт". Але ў падручніку такога параграфу няма, і таму тое, што адбывалася ў вітальні, назваць палавым актам нельга. Калі для жанчыны гэта й быў акт, дык для Дамавіка - форма дыпляматычных зносін. Ён сам так лічыў.

Калі жанчына адчула задавальненьне, Дамавік адхінуў яе, апрагнуўся па-вайсковому хутка і зьнік.

Да самай раніцы муж праспаў, як забіты.

Калі муж з жонкай сьнедалі, тая хацела распавесці пра Дамавіка й падаць гэтае здарэньне, як жахлівы сон, але перадумала, бо рэўнасць можа ўзьнікнуць нават з-за апавяданьня пра мёртвы сон.

5 - ЛЯСУН

На катаціцкі Вялікдзень студэнт і навучэнец са студэнткаю паехалі ў лес.

Студэнт і навучэнец неслі ў руках кожны па дзве семсотграмовыя пляшкі віна "Прамяністае", а студэнтка несла пакет з хлебам і салодкімі пліткамі.

У лесе ляжаў сьнег, і яны доўга ішлі да паляны, дзе, як сьцьвярджаў навучэнец, сьнегу не павінна быць.

На доўгавуканай паляне сьнегу не было, яе засьцілала леташняя трава, высушаная велікодным сонцам.

Першы тост выпілі за ўзаскрашэньне Ісуса Хрыста. Другі - за Эваіцеля. Трэці - за любасць да бліжняга. Чацьверты - за каханьне...

Пакуль студэнт адкаркоўваў апошнюю пляшку, навучэнец заснуў. Студэнткі выпілі па глытку й заелі таннае віно салодкімі пліткамі.

- Быр-р-р! - пакруціў галавою студэнт.

- Больш не хачу, - прааптала студэнтка.

- Пройдземся? - прапанаваў ён.

Яны ішлі па лесе, пакуль ня выйшлі на паляну, дзе, як і на першай, не было сьнегу.

Ён заступіў ёй дарогу і спытаў:

- Можна я цябе пацалую?

Студэнтка дазволіла.

Ён пацалаваў яе вельмі доўгім пацалункам і спытаў:

- Падабаецца?

Калі тая сказала, што падабаецца, студэнт спытаў:

- Можна, я буду цалаваць твае грудзі?

Яна пачырванела, як ранэт, і сказала:

- Можна, толькі грудзі ў мяне вельмі вялікія, пад кофтай і

курткай не відаць, а так вельмі ўжо вялікія, проста жах.

- Студэнт расшпіліў куртку і кофту і цалаваў сапраўды вельмі вялікія грудзі.

Потым студэнт і студэнтка леглі на прагрэтую велікодным сонцам траву.

- Ня так, - сказала яна.

- А як? - спытаў ён.

Студэнтка стала на калені, сагнулася й сказала:

- А ты ззаду. Мне так больш падабаецца, бо ў мяне бліжэй да заду.

Ён сказаў ёй шмат ласкавых і пяшчотных словаў, і яна сказала яму шмат добрых словаў.

Потым яны вярнуліся на паляну, дзе спаў прытучаным благім віном навучэнец.

Студэнткі дапілі "Прамяністае" і даелі хлеб з салодкімі пліткамі. Яна заснула. Ён палюбаваўся, як прыгожа, не раўнуемы тым анёлам, сьпяць навучэнец і студэнтка. Палюбаваўся, засумаваў і пайшоў з лесу ў горад.

Навучэнец прагнуўся і ўбачыў студэнтку, што спала на траве. Ён падпоўз да яе й пацалаваў. Студэнтка прачнулася, але дзеля цікаўнасці зрабіла выгляд, што яшчэ сьпіць. Навучэнец зразумеў, што студэнтка ўдае, быццам не прачнулася. Але дзеля цікаўнасці пачаў распранаць яе. Калі ён цалкам распрануў яе і распрануўся сам, студэнтка зрабіла выгляд, што прачнулася і сказала:

- Ня так.

- А я люблю так, - казаў навучэнец, калі яны пачулі чужы, не студэнтаў голас.

- Так нельга рабіць!

Ён сеў і яна села. Яны сядзелі на траве й глядзелі на таго, хто перапыніў гульню.

Перапыняльнік быў вусаты, у френчы, з партупеяй, у ботах і фуражцы зь лякіраваным брылём.

- Так нельга рабіць! - паўтарыў ён і дадаў, - Я - Лясун, сачу за парадкам у лесе. Вы папілі й паелі... А хто абгорткі ад салодкіх плітак будзе прыбіраць? Спачатку прыбярце, а потым міхуўцеся.

Студэнтка й навучэнец пад наглядом Лесуна прыбралі сьмецьце.

На праваслаўны Вялікдзень студэнтка й навучэнец згулялі вяселье, а студэнта не запрасілі, бо ён не прыбіраў абгорткі.

6 - РУСАЛКА

Муж вярнуўся з доўгае камандзіроўкі. У доме ва ўсіх пакоях гарэла сьвятло й па-сьвяточнаму пахла печывам. "Прыемна вяртацца, калі цябе чакаюць. Цудоўна, калі ў доме водар печыва. Добра, калі жонка цябе сустракае", - падумаў ён і голасна паклікаў.

У лазенцы шумела вада.

Муж пастукаў па касяку.

Ніхто не адгукнуўся. Тады ён згасіў сьвятло.

- Ой! Хто тут?! - пачулася праз шум вады. - Запаліце сьвятло!

Муж засьмяяўся, уключыў сьвятло. Дзьверы ў лазенку адчыніліся. На кафлянай падлозе стаяла бліскуча-іскрыстая жанчына.

- Ты мяне напалохаў, - сказала яна. - Я табе гэтага не дарую. Я чакала цябе, а потым ледзь не заснула. Каб зусім не заснуць, вырашыла прынаць душ.

- А я чую, вада шуміць, паклікаў цябе раз-другі, ты не адгукаешся, вось і выключыў сьвятло, - муж стаяў з валізкай у руцэ.

- Распранайся. Прымі душ. Як я сумавала без цябе...

Ён паставіў валізку на кафлянную падлогу, зьняў паліто і капялюш. Кашулю ён паклаў у скрыню для бруднае бялізны.

- Хутчэй, - паклікала яна. - Я так сумавала без цябе, ты сабе не ўяўляеш.

- Уяўляю, - ён стаў пад іскрыстыя гарачыя струмяні.

Жанчына абняла і пацалавала яго.

- Няўжо нельга пачакаць? - здзівіўся мужчына.

- Нельга. Я і так доўга чакала...

- Стоячы нязручна.

- Зручна.

Іскрыстыя пырскі ляцелі на валізку, паліто, капялюш...

Мужчына расьцёрся шорсткім ручніком, накінуў халат і выйшаў у перадпакой. Ён прычэсваўся, калі пачуў, як паварочваецца ключ у замку ўваходных дзвярэй.

Калі хонка з боханам хлеба ў руках зайшла ў дом і ўбачыла зьнібохану мужаў твар, яна здзівілася і сказала:

- Няўжо я цябе так моцна напалохала? - яна скінула паліто. - Ведаеш, я тут усё падрыхтавала, і раптам спахапілася, што ў доме хлеба няма. Недарэчна атрымалася...

- Чаму недарэчна? Нармалёва, - муж вярнуўся ў лазенку, паглядзеў, як хутка правальваецца вада ў закрыжаваную адтуліну, закруціў кран, паглядзеў на сябе ў люстра, сьцепануў плячмыма й ціха, каб ня бачыла хонка, вынес у перадпакой капялюш, паліто і валізку.

7 - МАСАВІК

Масавік агледзеў пустую залу й застаўся незадаволены. Ішла рэпетыцыя, а яму нацелася ў лес ці ў парк, дзе можна пасядзець каля фантана, а не кіраваць бяздарнымі фіглірамі.

- Каліласка, - дазваліў Масавік.

Актор раскінуў доўгія рукі і магнітафонным голасам сказаў:

- Ты мая далігойла.

Акторка стала на дыбачкі, выструнілася і прашаптала гучна, на ўсю залу, як і належыць, каб нават студэнты на балконе пачулі, - вядома, калі прыйдуць:

- Ты мой абізгал.

Абняліся актор з акторкаю нязмушана, так, што нават Масавіку спадабалася. Актору было прыемна абдымаць акторку, яна падабалася яму. А вось ён, чамусьці, ёй зусім не падабаўся.

- Ласкава, - карэктаваў Масавік.

- Твае вусны, як лужы, - пайшла рэпліка акторкі.

- Твае вочы, як хырдагонны, - актор не-патрапіў у танальнасць, і замест "ласкава" ў яго атрымалася "сантыментальна і са сьлязой".

- Мм з табой нібыта бусайлы, - у адзін голас вымавілі акторы і пацалаваліся. Яму было, вядома, салодка, а ёй, пэўна, хгорка.

- Тэмперамент! Дзе ваш тэмперамент? - абурўся Масавік, ні-

быта яго квалывала рэпетыцыя.

У п'есе была рэмарка - яны кусаюцца. Замест таго, каб сыграць укус, актор моцна пацалаваў акторку, а яна па-сапраўднаму ўкусіла актора за шчаку і крыкнула:

- Каб на цябе хырдадоля гримнула!

- Каб ты кроўю сьмяялася, - мільва адказаў той і пацер кулаком пакусаную шчаку.

- Выразнасць! - Масавік ударыў даланёю па мяккім крэсьле.

Акторы разьбегліся ў розныя куткі сцэны.

- А каб ты астыў, ты! - з натуральнай злосьцю атрымалася ў акторкі, бо яна кахала Масавіка.

- А каб тваю труну зямля выкінула! - з расейскім акцэнтам крыкнуў актор, бо ён толькі першы год граў у беларускім тэатры і калі хваляваўся, дык быў няздатны сачыць за вымаўленьнем.

- Хорстка трэба, хорстка і без акцэнта. У нас нацыянальны тэатар, - заклаваў Масавік.

- Ты кіх-лун, - саркастычна кінула актрыса.

- А ты гла-ма-зда! - адсёк актор.

Яны склалі фігуры з пальцаў.

- Нюхай!

- Цалуй!

- Бе-е-е, - яна сьвідравала пальцам скронь.

- Э-э-э, - ён вываліў язык.

Потым ён ускінуў кулак і рушыў на яе. Яна зазваніла зубамі.

- Стоп! Стоп! Стоп!!! - замахаў рукамі Масавік.

Акторы павярнуліся да яго і ў адзін голас сказалі: "Кадук!" Масавік зьнікавеў.

- Ты мая далігойла, - магнітафонным голасам сказаў актор і шырока раскінуў рукі.

- Ты мой абізгал, - акторка стала на дыбачкі і выструнілася.

І ў гэты момант па недаглядзе рабочых сцэны апусьцілася за-слона.

8 - МАЛЫ ЧАЛАВЕК

Афарміцель быў у гуморы. Раніцай ён атрымаў ганарар за афорты да зборніка паданьняў. Удзень вярнуў пазькі, а ўвечары шпацыраваў па праспекце, - спадзяваўся сустрэць знаёмага і адзначыць падзею. Ганарар як-нікак. Вядома, можна было затэлефанаваць ці зайсьці да сяброў, але тады страчвалася шчаслівая доўгачаканасьць, у якую верыў афарміцель. Ён начытаўся паданьняў і быў упэўнены, што лесуны, дамавікі і русалкі павінны яму аддзячыць за свае партрэты ў тоўстым зборніку.

Афарміцель мінаў рэстаран, калі пачуў тонкі голас:

- Ідзі ў рэстаран.

Афарміцель азірнуўся, але нікога не заўважыў і пайшоў паўз рэстаранам партал.

- Вярніся і зайдзі ў рэстаран, - загадаў тонкі голас.

Афарміцель зірнуў пад ногі і ўбачыў Малога чалавека, што стаяў на тратуары. Малы чалавек быў велічынёю з сярэдняга катэгорыі, калі таго паставіць на заднія лапы. На ім быў спартовы строй, а за плячмыма - рэчмышок. Падабенства з катом надавалі вусы і вочы бутэлькавага колеру.

- Я Малы чалавек, - ён падміргнуў каціным вокам. - Мне даручылі арганізаваць сьвята ўдзячнасьці. Звычайна я гэтакім ча-

сам бегаю, займаюся марафонам дзеля задавальнення, а не дзеля рэкордаў, як людзі. Але, калі трэба дапамагчы табе зрабіць гэты вечар сьвяточным, дык дапаможам. Ідзі ў рэстаран.

Афарміцель ня стаў спрачацца, шчаслівая доўгачаканасць здарылася, і цяпер можна выпіць за яе.

- Хо-о, каго мы бачым! Няўжо геніі ходзяць у рэстаранцы? - да афарміцеля праз усю залу кіраваў былы аднакурснік. - Давай да нас! Штрафную яму!

Афарміцель прайшоў да стала. Застоліца была на добрым падпітку, але зьяўленьне новага кампана ўспрыняла з насцярогаю. Кто іх ведае, гэтых цывіроўных?

- Да дна! І закускі, - шумю аднакурснік, - Дзень нарадзінаў у мяне, чацьверты дзiesiąт разьмяняў. Гуляю, як магу. Паглядзі, якія жанчыны.

Тыя апусьцілі вочы.

"Няблага атрымліваецца ў Малога чалавека, - падумаў афарміцель. - Праўда, жанчыны маглі б быць і маладзейшыя, бо пасья другой чаркі я сябе адчую лішнім".

- За твае трыццаць гадоў, - афарміцель падняў поўную, як вока, чарку.

- За мяне мы тут пілі-перапілі. Прапаную выпіць за генія, які ня грэбуе нашым сталом, а потым патаньчыць.

Мужчыны выпілі, жанчыны зрабілі па глытку і пайшлі таньчыць, афарміцель застаўся адзін. Аркестар граў без напругі.

Праз хвіліну афарміцель паліў на ганку.

- Як? - спытаў Малы чалавек.

Афарміцель глянуў на неба.

- Ідзі да рэчкі, там будзе човен - пераедзеш на другі бераг. Тут два крокі да рэчкі, а там два крокі да гатэлю. У гатэлі лепш, там бар і рэстаран.

Афарміцель праз сквэр спусьціўся да Сьвіслачы. Каля берага стаяў човен. Побач па пояс у вадзе стаяў чалавек і намільваў галаву. Ён паклаў мыла ў човен і сказаў:

- Сто гадоў не купаўся, а тут узяў човен на пракат і ня вытрымаў. Вось як, а вада цёпла-цёпла, нібыта ў дзіцінстве.

Ён зайшоў у вадку па грудзі і даў нурца. Вынырнуў ён далёка, і афарміцель засумняваўся, што гэты чалавек сто гадоў не плаваў. І мыла ў яго адкуль?

- А мыла я ўзяў у рэстараннай прыбіральні, - крыкнуў чалавек з сярэдзіны Сьвіслачы. - Сто гадоў ня краў, а тут ня вытрымаў.

"Колькі ж ты жывеш на зямлі, калі апошні раз купаўся ажно сто гадоў таму?" - падумаў афарміцель, ён спадзяваўся пачуць адказ, але чалавек выйшаў з вадкі і загаварнуў пра іншае:

- Заўсёды, заўсёды так - спачатку адно захочацца, потым другое, потым трэйцяе, і ні канца, ні краю... У мяне так. А ў цябе?

- На другі бераг хачу пераехаць.

- А як пераедзеш, што будзеш рабіць?

- Пайду ў рэстаран.

- Дык і на гэтым беразе ёсьць рэстаран.

Афарміцель засумняваўся. Ці варта было казаць праўду гэтаму чалавеку, які сто гадоў ня краў мыла ў рэстараннай прыбіральнях?

- Захацелася ў другі рэстаран.

- Вось і кажу, спачатку ў адзін, потым у другі, і ні канца, ні краю... Сядай.

Яны пераехалі на другі бераг хутка.

- Дзякуй, - сказаў афарміцель.

- Няма за што. Сто гадоў нурца не даваў, а тут, - адказаў чалавек і скокнуў з чаўна ў Сьвіслач.

"Вольных мейсцаў няма! Выбачайце" - паведамляла лямпавае шльда.

"Прымлі", - расчараваўся афарміцель.

- Тут твой аднакурснік у рэстараным гурце на сола-гітары грае, - суцешу расчараванага Малы чалавек і назваў імя разам з нумарам тэлефона.

- Хто? - здзівіўся гітарыст, калі пачуў голас і прозьвішча афарміцеля.

Той паўтару.

- А? Не чакаў, прабач. Зараз іду.

Гітарыст правёў афарміцеля ў залу і пасадзіў за маленькі столік на два мейсцы каля самай эстрады.

- Прабач, мне трэба граць. Блюз любіш?

- Люблю.

- Ты табе зараз сыграем сапраўдны блюз.

Блюз быў выдатны. У адрозьненне ад папярэдняга рэстарану, тут гралі прафэсійна, з густам і сваё, як пасья растлумачу афарміцелю гітарыст.

Афарміцель загадаў каньяк. Напой быў духмяны, афіцьянт не-навязьлівы, музэка... Карацей, усё было такое, як і павінна быць.

Публіка таньчыла. Афарміцель пашукаў вачыма, каго б запрасіць на павольны танец і не знайшоў. Рэстаран быў дарагі, і, адпаведна, публіка мела як мінімум па трыццаць рублёў і гадоў на кожнага.

- У бар сядзі, там знойдзеш, - параіў у перапынку паміж кампазіцыямі гітарыст.

У бары працавалі кандыцыянеры, і дазвалялася паліць. Афарміцель замовіў каву з каньяком і сеў за столік. Наведнікаў было мала, і ён адразу знайшоў тое, дзеля чаго прыйшоў.

Яна сядзела за столікам адна і піла праз саломінку трунак.

Афарміцель папрасіў дазволу сесьці побач. Ён пачаставаў яе каву з каньяком, а потым яны пайшлі ў рэстаран і доўга таньчылі.

Яна была немка і зусім ня ведала нашае мовы.

Калі афарміцелю надакучыла таньчыць, ён прапанаваў яшчэ выпіць, яна згодна кінула.

Афарміцель падыйшоў да гітарыста, які пераносіў апаратуру і інструменты з эстрады ў кладуку, і папрасіў, каб той дастаў дзьве пляшкі сухога віна.

Гітарыст пайшоў да афіцьянта і ўзяў дзьве пляшкі Кабэрнэ. Калі афарміцель вярнуўся да століка, за якім пакінуў немку, яе там не было. Яна падумала, што ён з ёй разьвітаўся, і пайшла да сябе ў нумар. Афарміцель ня ведаў, як яе зваць і ў якім нумары яна жыве. Заставалася вярнуцца да гітарыста.

Яны загарнулі пляшкі ў плакаты і разам выйшлі з гатэля. Афарміцель і гітарыст ішлі з яркімі рулонамі ўздоўж рэчкі. Афарміцель прапанаваў адкаркаваць пляшку. Яны выпілі яе на беразе Сьвіслачы. Афарміцель прапанаваў адкаркаваць і другую пляшку Кабэрнэ, гітарыст адмовіўся. Яны пайшлі да праспэкту, дзе і разьвіталіся.

Афарміцель стаяў на прыпынку, калі да яго падбег Малы чалавек:

- Як пагуляў?

Афарміцель схіліў галаву на бок і нічога не адказаў.

- Яшчэ на вечар. Ідзі дамоў пешкі спачатку па праспекце, а потым праз сквэр і бульвар, не пашкадуеш. Толькі зрабі адну фармальнасць. - Малы чалавек дастаў з рэчмяшка бланк і асадку. - Напішы тут: "Малы чалавек заданьне выканаў". Яшчэ пастаў дату і росьпіс. Разумееш, паўсюль бугальтэрмі ды начальнікі, сэрхія й адпаведная залежнасьць.

Афарміцель зрабіў усё, што прасіў Малы чалавек і пайшоў дадому пешкі. Праз хвіліну яго абагнаў зусім пусты аўтобус.

Афарміцель не паслухаў Малога чалавека і не пайшоў праз сквэр. Калі ён зьвярнуў у завулак, яму насустрач выйшлі з двара дзве дзяўчынны.

- Добры вечар, - павіталася дзяўчына ў малінавай сукенцы.

- Добры вечар, - паўтарыла сяброўка ў сініх сандалях.

- Вечар добры, - афарміцель спыніўся.

- Прабачце, нам вельмі няёмка, але можа Вы нас пачастуеце цыгарэтаў?

- Каліласка, - афарміцель прапанаваў цыгарэты.

- Дзякуй Вам, - сказала тая, што была ў сукенцы.

Тая, што была ў сініх сандалях, толькі кінула.

- У мяне ёсьць віно, - афарміцель пстрыкнуў па рулоне.

Дзяўчынны запытальна глянулі адна на адну.

- Мы ня супраць, - сказала адна з іх.

- Можна пайсьці да нас, - прапанавала другая.

У дзяўчат была двухпакаёвая кватэра, але віно пілі на кухні. Іграў магнітафон. Афарміцель танчыў з дзяўчатамі. Калі скончылася Кабэрнэ, ён пайшоў на вуліцу, спыніў таксі і набыў у шафэра бутэльку сталічнай. Піць афарміцелю больш не хацелася. Ён і ня піў, а дзяўчаты пілі з задавальненьнем.

Потым дзяўчына ў сініх сандалях сказала, што стамілася, і пайшла класьціся спаць.

Афарміцель танчыў з другой дзяўчынай, пакуль не ўгаварыў іе разам легчы спаць.

Яны па чарзе прынялі душ. Пакуль афарміцель чаргаваў гарачую і сьнігодзёную ваду, каб пад кантрастным душам вярнуць сабе бадзёрасць, дзяўчына разабрала дошак і схавалася пад коўдрай.

У яе была выдатная фігура і ненавязьлівы тэмперамент.

Прачынуўся афарміцель на золку.

На разьвітаньне ён пацалаваў дзяўчыну, якая спала.

9 - ДАМАВІК - III

Жонка ўзяла ключ ад паштовае скрыні й пайшла па газэты. Разам з газэтамі яна прынесла ў кватэру ліст. На каперце друкаванымі літарамі было выведзена "Ад Дамавіка". У лісьце было напісана наступнае:

"Паважаны муж і жонка, ці - партнёры!

Не дзівіцеся, калі прачытаеце гэты ліст. Больш як год я назіраю за вамі, дакладней, за вашым інтымным жыцьцём. Таму лічу сваім абавязкам даць ці прапанаваць вам колькі парадаў. Праз вакно спальнага пакою мне было цудоўна відаць мноства вашых полавых актаў. Мне спадабаўся сваім тэмпераментам партнёр, і чэляс у яго нармальным памераў. Партнёрка больш стрыманая, але таксама любіць гэты занятак. Параю вам перад тым, як не асрэд-на займацца актаў, паболей расьцягваць эратычную гульню. Мне

здаецца, што ты замала ўзбуджаеш сваю партнёрку. Да прыкладу: пачні з таго, што сам распрані яе да бялізны, потым пачынай распранацца сам, а станік і майткі здымай з партнёркі пад час свайго распрананьня. І не сьпявайся. Потым цалуй партнёрку і пальцам ласкава ўзбуджай секель... Потым цалуй грудзі... Партнёрка таксама не павінна ляжаць безудзельна, а рукою браць твай чэляс, цалаваць яго, браць у рот... Дарэчы, мне вельмі не падабаюцца вашы позы. Звычайна - адна і тая. Трэба позы мяняць: партнёрка зьверху; яна стаіць на казенях, а ты - ззаду; лежачы на баку; лежачы - ты ззаду... Бо звычайна яна ногі ўдымае, потым выпроствае і кладзе на дошак, а ты ў гэты час "працуеш", пэўна ж ня зручна, бо партнёрка худая. Ногі яна павінна трымаць і вышэй, і шырэй...

Спадабаўся мне адзін ваш акт, у мінулую сераду. Вы забаўляліся пад кружэлку "Бітлз". Талы ты ўсё рабіў слухна, але крыху зацягнуў узбуджэньне, трэба было таксама рабіць гэта больш разнастайна. Але вось ногі ты ёй узьняў ну проста выдатна, я нават спалохаўся, крыў Бог, парвея ёй похву. Затое яна была ў экстазе і нават стагнала. Чаго-чаго, а гэтага я ча ёй раней не заўважаў. І яшчэ, партнёрка павінна спаць у начной сарочцы, гэта ўзбуджае значна больш. Мне на яе аголеную глядзець надакучыла.

Зрэшты, усяго вам найлепшага.

Забаўляйцеся часьцей, бо ў мінулым годзе вы рабілі гэта ледзь не штодня, а цяпер толькі раз ці два на тыдзень.

Разьвітваюся.

Ваш Дамавік."

Жонка паказала ліст мужу. Той прачытаў, парваў яго на дробныя кавалкі і выкінуў у сьметніцу.

Цяпер яны завешваюць шторы на вокнах так, каб не заставалася ніводнае шчыліны. Але...

10 - СУПРАЦОУНІК

- Што ты робіш увечары? - спытала сакратарка.

- Ня ведаю яшчэ, - адказаў Супрацоўнік.

- Ты мог бы да мяне прыйсьці?

- А хто яшчэ пойдзе?

- Цішэй. На што крычаць? Ніхто ня прыйдзе.

- ...

- Няўжо ты ня верыш, што можна вось так, раптоўна закахацца і прапанаваць сябе?

- ...

- Дык што, прыйдзеш?

- Заўтра прыйду.

Яна паклала яму ў кішэню каталожную картку, дзе зграбным почыркам быў напісаны адрас і тэлефон.

Ён вярнуўся ў кабінет, дзе над паперамі схіліўся калега.

- Жанчыны пашалелі, - сказаў Супрацоўнік.

- Пашалелі. Ты пра што? - калега ўзьняў галаву.

- Падыходзяць і прапануюць сябе.

- За грошы ці так, з-за каханьня?

- Так, без каханьня і грошай.

- Ты адмовіўся?

- Не. Але ведаеш, у гэтым нешта ня тое.

- Жанчына просіць, трэба ісьці, - калега схіліўся над сталом.

Супрацоўнік затэлефанаваў да сакратаркі з мэтро.

- Гэта я, - сказаў ён, - праз паўгадзіны буду.

- Чакаю, - сказала яна.

Калі ён здымаў куртку, яна пацалавала яго і прашантала:

- Не палохайся, тут у мяне госьці, але яны хутка сьйдуць.

Госьці сядзелі на канапе і глядзелі тэлевізар. Іх было двое. Ён - худы з акулерамі "ровар" на гарбаносым твары. Яна - зграбная славянка з папьяловай фрызурай і ласкавай паставай.

Трансляваўся футбол.

- Хутка скончыцца, і мы пойдзем, - госьць глядзеў на экран.

- Мы з табой былі ў кіно, глядзелі "Кінг-Конг", - сказала госьця да гаспадыні.

- Пра што фільм? - спыталася тая.

- Пра каханьне малпы і жанчыны.

У тэлевізары зафуркаў сьвісток і матч скончыўся. Госьць падыйшоў да вакна і сказаў:

- Дождз пачаўся. Можа перачакаем?

- Трэба ісьці. Калі б мы выйшлі пасля сэансу, мы б не чакалі, а ішлі б, нават беглі б.

Супрацоўнік падумаў, што ён з большым задавальненьнем пераспаў бы з госьцяю чымсьці з гаспадыняй, але гэта цалкам нерэальна.

Госьці зашпіліліся і сьйшлі ў вечаровы дождж.

Сакратарка села на калені да Супрацоўніка. Ён досыць п'яшчотна паглядзіў яе па сьпіне. Пацалункі былі даволі прымстойныя.

- Так сьветла яшчэ... Ня ведаю, што рабіць? - сказала сакратарка.

- А мне ўсё адно, сьветла ці цёмна.

- Тады я зараз прыйду.

Яна вярнулася ў кароткай сарочцы, што ледзь-ледзь прыкрывала клубы.

- Я люблю на падлозе, - жанчына дастала з шафы кружмальную прасьціну і раскінула яе па кіліме.

Супрацоўнік раптам падумаў, што ў яго можа нічога не атрымацца, і спытаў:

- Ты любіш спаць па падлозе, каб нельга было сказаць, што мы ўсе сьпім у вадным ложку?

- Распрамайся. Ці давай я цябе распрану. Мне будзе прыемна.

Яна распранула яго асьцярожна і нясьпешна. Ён падумаў, што яна распранае яго, як нябожчыка. Яна скінула праз галаву кароткую сарочку і легла на сьпіну. Ён думаў, што хадзіць у публічны дом значна горш, чымсьці рабіць тое, што ён робіць зараз. Акт атрымаўся рацыянальны, з наборам стандартных пастаў, разрэкламаваным айчынным тэле-кінематографам.

На працы Супрацоўнік і сакратарка рабілі выгляд, што нічога не здарылася і мелі рацыю, бо рацыянальны акт - гэта гігіена.